

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på
www.tekniskkulturarv.dk/about

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Beck,

Om Indflydelsen af Frihed.

INDUSTRI-
FORENINGEN.

102

2814

374 61 377 734

33824

gl

338.6 (489) Becke

1856.

79-3

Om

Indflydelsen af Frihed
i industriel og commerciel Henseende
paa de økonomiske Forhold.

En Undersøgelse

af

Dr. F. Beck.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Immanuel Née,
Bog- Papir- og Musikhandler.

Trykt hos J. G. Salomon.

1856.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

17-3

17

Journal de l'Institut

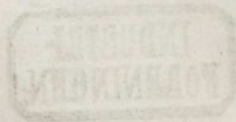
de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

17

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

17

de l'Institut de l'Institut de l'Institut

I.

Almindelige Bemærkninger. Langsindustrien.

Industrien er et vist Stadium af det almindeligere økonomiske Begreb Production, som i Almindelighed betegner en Værdi- frembringelse uden Hensyn til den Maade, de Midler og det Omfang, hvori den finder Sted. Production finder Sted i Naturtilstanden saa godt som i den civiliserede. Den Sagt, det Fiskeri, som Naturmennesket driver, for at ernære sig, er Production, men endnu ikke Industrie. Om Industrie kan der kun være Tale i det civiliserede Samfund af den Grund, at den beroer paa Samvirken af en Mængde Kræfter, paa Fordeling af Arbeidet blandt en Mængde Hænder, hvorved de store Resultater opnaaes, som udfordres for Tilfredsstillelsen af de utallige Fornødenheder, som Civilisationen medfører. Maa det end siges, at Industrien efter dens fulde Indhold og udtømmende Betydning tilhører den nyere Tid, der med Rette betegnes som industriel, saa findes den dog altid efter en indskrænket Maalestok i ethvert civiliseret Samfund. Oldtiden har frembragt ikke blot Kunstværker, men ogsaa Nyttighedsværker, der udfordrede Anvendelsen af en betydelig Indsigt og af uhyre Kræfter. Men dog havde Samfundet ingen industriel Charakter; thi det meste produktive Arbejde blev forrettet af Slaver eller Frigivne, medens den frie Mand for det Meste kun beskæftigede sig med Politikk og Krigstjeneste. Store Værker bleve udførte, men uden alt Hensyn til de Menneskers Liv og Sundhed, som benyttedes dertil. De bleve behandlede som blotte Redskaber, og bleve de

brudte under Trykket, da var det, som Tacitus siger om de jødiske Krigsfanger, et ringe Tab. De økonomiske Resultater af en saadan Tilstand fremtræde i en ret affrækkende Stikelse i det romerske Rige. Jo større Tilstrømningen af Slaver*) paa Grund af de vedvarende Krige var, desmere tog Lediggangen blandt den frie Befolkning Overhaand, som ligesom fordrede at ernæres paa den øvrige Verdens Bekostning. Og Statens Magthavere vare ved at udsuge de Provindser, hvis Bestyrelse var dem overdraget, satte istand til at tilfredsstille disse Ønsker. De kappedes med hinanden i Mundhaandethed ved Uddeling af Korn og Penge og samlede derved de Tilhængere, som de behøvede for Udførelsen af deres ærgjerrige Planer. I denne økonomiske Tilstand foregik der ingen Forandring efter Keiserdommets Indførelse. Keiseren maatte forsyge den ørkesløse Pøbel ligesom før Triumvirer og andre efter den højeste Magt Stræbende havde gjort.

Forestillingen om, at legemligt Arbejde ikke var den frie Mand værdigt, gik fra Oldtiden over i Middelalderen. Abelen vilde aldrig kunne bekvemme sig til Arbejde. Kun Geistligheden søgte at forbinde Udøvelsen af Industri, navnlig Agerdyrkning, med Klostrene. Det var klart, at Arbejdet under Forhold som Middelalderens, kun kunde emanciperes ved corporativ Sammenlutning af Arbejderne. Under en saa retløs Tilstand, gjaldt det fremfor Alt at blive en Magt, som maatte respecteres. Under Bestyttelsen af befæstede Stæder udbannede sig en Borgerstand, der helligede sig til den materielle Produktion. Disse Stæder opnaaede kongelige og keiserlige Privilegier, og de Corporationer, hvori den næringsdrevende Stand deelte sig, lode sig af Stedets Dyrighed give Privilegium paa den Drift, hvormed de beskæftigede sig. Den samme corporative Holdning, som Stæderne indtog ligeoverfor Abel og Geistlighed (de eneste Frie), den samme indtog de enkelte Laug ligeoverfor hinanden. Et

*) Efter Gibbon I, Pag. 59 [Leipziger Udgave 1821] var deres Antal paa Keisertiden ligesaa stort som de Fries.

industrielt Samfund havde saaledes dannet sig, hvori Arbeidets forskjellige Brancher vare fordeelte mellem Laugene; men denne Arbeidsdeling er himmelvidt forskjellig fra den, som gjelder i Nutidens store Industrie. Thi medens denne ved sin Deling tillige forener en Mængde Kræfter til en fælleds Produktion, havde i Laugene den enkelte Arbeider den Opgave selv at producere noget Gælt. Deri var Tilboieligheden til Afspærring og Begrænsning givet, til at vaage over, at ingen Uvedkommende gjorde Indgreb i Professionen. Som sagt havde denne corporative Afslutning sin store Nytte i politisk Henseende. De Privilegier, som Stadsøvrighederne garanterede Laugene, vedligeholdte hos disse den Localpatriotisme, som var nødvendig under Middelalderens retsløse Tilstand, hvor der hvert Dieblig kunde blive Tale om at forsvare Byen mod rovløstne Riddere. Disse Stæder have forberedt den moderne Civilisation, ligesom de paa deres Tid have været Culturens Sæder under det paa Landet herskende Barbarie. Den corporative Organisation af Arbeidet har altsaa i al Fald været en politisk Betingelse for Produktionens Fremgang, hvormeget den end i senere Tider kan have hindret den.

Naar Talen er om Laugenes økonomiske Betydning, saa gjelder det først og fremmest at fastholde, at de ere Stadscorporationer. De nægte deres Medlemmer at arbejde paa Landet, hvis Afhængighed af Kjøbstaden absolut maa vedligeholdes. Men derved hindre de Culturens Fremgang paa Landet, som baade affholdes fra at kjøbe Laugsinindustriens Produkter til den høiere Pris, som gjelder i Staden, og mister den Driveffeder til Forbedring af dets egen Produktionsmaade, som selv Anskuelser af det tarveligste Haandværkerarbejde kan give, hvilket dog altid er noget mere kunstigt og sammensat end Landmandens. Dernæst maa det fastholdes, at Corporationerne ubelukkede ugunstige Arbeidere, som de kalde Gussere, Bønhæser osv. Deels maa Laugsmesteren ikke benytte sig af disses Arbejde, deels forbydes det dem at udøve det selvstændigt, om ogsaa de paa en eller anden Maade kunne have lært det. Følgen heraf var, at et talrigt Proletariat af Liggere og Lediggjængere dannede sig.

som gjorde Retssikkerheden høist precær. (Dunoyer liberté de travail l. p. 265).

Men til Gjengjæld for den Stade, som Laugene saaledes paaførte de Uberettigede, sikrede de deres privilegerede Medlemmer en Eksistens. Deres Statuter hindrede Overflydning. Der gaves sluttede Laug, som kun admitterede et vist Antal Mestres. Og selv, hvor de ikke vare sluttede, saaldt det dog ikke Mestrene vanskeligt gennem deres Indflydelse paa Øvrigheden at forhindre nye Etablissemments. Nepotismen havde endog paa sine Steder en legal Berettigelse*). Privilegiet traadte i Stedet for den nyere Tids industrielle Drivesjeder, Capitalen. Privilegiet omfattede for Resten ogsaa Evende og Dreng, hvoraf Mesteren kun var berettiget til at antage et vist Antal. Trods det strenge disciplinære Forhold mellem Over- og Underordnede, vare de dog paa en Maade i social Henseende Ligemænd. Mesteren saae i Evenden og Drengen Folk, der vare bestemte til at opnaae den samme Stilling som han. De udgjorde tilsammen en Huusstand (Riehl: die bürgerliche Gesellschaft). I den moderne Fabrikindustrie findes naturligvis intet saadant Forhold. Der er ikke en af 1000 Arbejdere, som er bestemt til at opnaae en Arbejdsherres Stilling, og denne træder heller ikke i noget personligt Forhold til den enkelte Arbejder. Man kan saaledes sige, at baade Mesterens og Evendens Stilling var temmelig sikket ved Laugsindretningen. Dog ikke aldeles: thi Handelens Opfylding i de større Byer maatte ogsaa indvirke paa Haandværket, som derved kunde blive sat istand til at levere baade bedre og billigere Varer end de i mindre Byer etablerede Mestres. Man maatte altsaa søge Protectionstold, for ikke at forarmes. Men herved vilde just Ubilligheden mod Consumenterne komme til at fremtræde paa den græseligste Maade. Hvorfor skulde de ikke have Ret til at forsyne sig, hvor de fandt det billigst? De vare jo dog ikke tvungne til at lade arbejde hos en bestemt Mester; den Enkelte kunde dog ikke være sikker paa at holde sig i Concur-

*) Bergsø: Om Laugsvæsen og Næringsfrihed Pag. 17.

rancen med sine Laugsbrødre. En fuldkommen Sikkerhed var altsaa ikke tænkelig; mange Laug gik til Grunde efter Modernes Forandring. Altsaa en altid temmelig problematisk Sikkerhed, der dog gik ud over Consumenterne, en Indbretning af Industrien, der exploiterede Publikum i Laugenes Interesse uden dog at gøre nok for dets Sikkerhed, det var det økonomiske Resultat, hvortil Corporationsvæsenet førte.

Heller ikke kan man sige om Laugene, at de til Erstatning for den mindre Grad af Sikkerhed, som de ydede de enkelte Mestres, satte disse i Stand til at opsamle Rigdomme. En saadan Stræben kendes i Regelen ikke i de smaae Forhold, hvori Laugsmestrene vare indviklede. Capitalen vilde af sig selv have ansporet til større Anstrengelser, have medført Foretagender, der gik udenfor den snevre Kreds, hvori Laugsarbeidet bevægede sig. Saaledes kunde Capitalisten have anbragt sin Formue i Grundeieendomme og ved sit Exempel givet den øvrige Landbefolkning Anvisning paa et forbedret Agerbrug. Overhovedet maa Agerbruget modtage Impulsen til sin Udvikling fra Industrien, hvad der hyerst vanskeligt kan skee, naar denne drives laugsmæssig. Det er først de store Opfindelser, der ved Maskinkraftens Hjælp simplificere Arbejder, der kan blive Agerbruget til nogen betydelig Nytte.*) Hvad Laugsmestrene fortjente, det forbrugte de i Regelen til deres Familiers Underhold og de efterlode deres Sønner og Svigersønner kun Fortsættelsen af deres Bedrift. Privilegiet var deres Capital og de havde ikke Anelse om nogen anden, ligesom Livet udenfor deres egen snevre Kreds var dem ganske ubekendt.

Hvad nu Præstationerne i den bestemte Productionsreen angaaer, hoormed et Laug beskæftigede sig, da maa det vistnok indrømmes, at den udelukkende Henvendelse af Tanken paa et bestemt Arbejde, den fuldkomne Ignoreren af Alt, hvad der laae udenfor den givne Virkefreds, den vedvarende Overlevering af de foregaaende Slægters Erfaring, kunde udbaanne visse Kunst-

*) See herom: *List: System der nationalen Oekonomie* Pag. 224 fg.

greb, der forbleve en Hemmelighed for den Uindviiede. Saaledes finder man, at de hinduiste Haandarbeidere forstaae at udføre visse Tegninger paa deres Kalltuner, som det ikke er lykket den engelske Industri at eftergjøre. Det Samme er Tilfældet med visse Arter af det chinesiske Porcellæn. Men slige Kunstgreb kunne ikke stilles ved Siden af de moderne Opfindelser; de kunne tjene til at tilfredsstille visse Liebhaberier, men gjøre ikke nogen væsentlig Nytte. En Opfindelse, der simplificerede Arbeidet, overdrog en Deel af dette til livløse Redskaber, maatte ganske ligge udenfor Lauges Synskreds; thi Antallet af dem, der kunde leve af et vist Arbeide, syntes da at maatte blive reduceret, hvorved altsaa Mestrenes og deres Medhjælperes Existents vilde blive truet.

Den Dygtighedsgarantie, som man har villet finde i Lauges væsenets Bestemmelser om Svende- og Mesterstykkernes Forsædigelse som Betingelse for Haandværkets Drift, har ikke stort at betyde. Den Slags Garantier have meget stikkere i Publikums Fordringer og den Kappelyst, som vækkes blandt de Næringsdrivende, for at tilfredsstille disse. Under Forhold, som Middelalderens, da alle Laug næsten kunde kaldes sluttede, og Publikum kun var henviist til en indskrænket Kreds for at faae sine industrielle Fornødenheder tilfredsstillede, kunde en saadan Prøve, der desuden havde sin Støtte i den corporative Værfjærhed, der vilde skamme sig over flet Arbeide, have sin Nytte. Men under de nuværende Næringsforhold ere disse Prover for det confuserende Publikum vist den ligegyldigste Ting af Verden, da det med fuldkommen Tryghed kan stole paa, at det ogsaa uden disse Prover vilde kunne faae forsvarligt Arbeide gjort endog i mindre Stæder paa Grund af Kommunikationens Lethed og Hyppighed. Hvad Vandrevæsenet angaaer, som ogsaa pleier at ansøres som Garantie for en rig Erfaring og mangfoldig Øvelse, saa afviser dette langt mere Nytte under sin nuværende Stikkelse end tidligere, idet en Mængde Svende strømme til de store Stæder, for der at arbejde og senere vende tilbage med den opsamlende Erfaring. Forøvrigt er denne Autopsie paa selve de industrielle

Middelpunkter nutildags langt fra nødvendig. Enhver Forbedring bliver saa hurtig sat i Circulation gennem de vedkommende Fagjournaler og privat Meddelelse, at man paa ethvert Sted i den civiliserede Verden tryk kan stole paa, at man ikke vil komme til at gaae Glip af den. Forøvrigt har man først senere for at forsvare Laugene lagt denne Betydning ind i Vandringen, som egentlig kun var et Udtryk for Laugenes Solidaritet gennem alle Lande, en privilegeret Frihedsnydelse, der laae imellem Væresaaarenes Slaverie og Mesterlive:s evige Ginerlei og bestandige Indskrænkning indenfor de snevreste Omgivelser og trivielleste Forhold.

Vi have allerede omtalt den Indflydelse, som Capitalerne i paa kommende Tilfælde maatte udøve paa Laugsarbeidet. Det var ikke blot ved at forskrive Varer fra fremmede Verdensdele, som haade kunde være af bedre Bestaafenhed og til billigere Priis end Laugsarbeidet, men ogsaa ved at forsøge Eftergjørelsen af Varer, som slet ikke ere præsterede af Laugene, men dog kunde træde i Stedet for nogle af disse Produkter, at Capitalisterne bleve Laugene farlige. Denne Eftergjørelse blev da forsøgt i fabrikmæssig Drift. Colbert havde især søgt at fremme den store Industries Opkomst i Frankrig, som senere fik sit Raadestøb ved Gjenkaldelsen af Nantesedikten. Men det var fornemmelig det 18de Aarhundrede, som med sit Had til Privilegier blev Laugene farligt. Denne Tendents blev understøttet af de økonomiske Forhold, af den stedsse tiltagende Rigdom og af de Slag i Slag paa hinanden følgende Opfindelser (Dunoyer 2. Bog. 332). Nærmest gik disse Opfindelser ud over Væverne, som hidtil havde fristet en taalelig Eksistens, men nu ikke kunde udholde Concurrencen med Maskinindustrien (see Engels die Lage der arbeitenden Classen in England Leipzig 1845). Hovedslaget stete med Dampmaskinens Opfindelse (ved Watt 1769), som efter en aldrig anet Maalestok reducerede Arbeidet*).

*) Hønsfliden kan bedre end Haandværket udholde Concurrencen med den store Bedrift, af den Grund, at den Tid, som den medtager,

Støttet paa disse økonomiske Forudsætninger bevirkede den physiske Minister Turgot 1776 Laugenes Ophævelse i Frankrig, hvad der dog senere blev modificeret til en blot Reduction af dem, indtil Constituanten i 1791 satte aarlige Patentter i Stedet for Laugsprivilegierne. I dette Aarhundrede blev det af Frankrig givne Exempel efterlignet af en Mængde andre Stater endog i det sydlige Europa, senere i Norge og Sverrig (see Rau 2. Pag. 325). I England fik Laugene ikke Indpas i de nye Stæder. 1835 bleve Corporationsstædernes Privilegier ophævede ved en Parlamentsakt (Bergsø Pag. 162).

Disse Exempler efterfulgtes ikke i Danmark, hvor Laugene ere forblevne uforstyrrede, naar man seer bort fra Angreb i Pressen, blandt hvilke Bergsøes citerede Skrift er det grundigste ogsaa for Laugsvæsenet i Almindelighed. I det trettiende Aarhundrede fik Laugene Indpas som Gilder, hvilke Dito Müller (om Laugsvæsen og Bevillinger til Næringsbrug efter den danske Lovgivning 1840) hidleder fra Tydskland, men som Bergsø Pag. 22 tillægger en nordisk Oprindelse. De første Bestemmelser om Laug findes i Valdemar den Fjerdes Privilegier fra Malmø 1360 (Müller Pag. 21), som findes gjentagne i Colbingtons Reces under Christian den 3die, der forbyder Haandværksdrift paa Landet (Bergsø Pag. 27) og i Kjøbstædernes Privilegier af 1661 (Bergsø Pag. 44). Men uagtet Regelen saaledes er,

ellers vilde gaae tabt og at selv den ringeste Løn, som bydes, altid overstiger Produktionsomkostningerne. Ved Huusslid forstaae vi her den Industri, som drives i Timer, der ellers vilde være ledige og kun danne en Vibeekstigtigelse. Foraaavdt den derimod er Arbejdernes udelukkende Levevei, da faaer Sagen et andet Udseende, da maa den nødvendigvis komme til kort i Concurrencen med Fabrikkerne. Imidlertid forekomme disse Industrier sjelden uden en Vibeekstigtigelse i Agerdyrkningen hvoraf Familien erhverver sine første Livsforbrødenheder. Den schleske Bøver den schwarzwaldiske Uhrmager drive lidt Landbrug. I Danmark er det Strikkeindustrien i Jylland og Kniplingsindustrien i Hertugdømmet Slesvig, der fornemmelig kommer i Betragtning. (Bergsøes Statist 2, Pag. 346).

at Haandværket kun maa drives i Kjøbstæderne, saa er der dog senere statueret Undtagelser med Haandværk, som deels kunne drives med deels uden Bevilling paa Landet (Bergsø Pag. 44. Müller Pag. 176), hvortil ingen Duelighedsprøve udfordres (Bergsø Pag. 46). Kun maa Landhaandværkerne ikke arbejde for Kjøbstadbeboerne. I Kjøbstæderne udfordres naturligviis de sædvanlige Dygtighedsprøver. Man har søgt at lette Afgangen til Næringsvei ved at indføre de saakaldte Grimestre (Bergsø Pag. 66), der kun erlægge det Halve for deres Borgerkab (efter Bergsøes Statistik 2. Pag 467, 18 Rbl.), men for Resten maa aflægge den samme Dygtighedsprøve som Laugsmestrene (Müller Pag. 128). Foruden de egentlige Haandværks- og Handelslaug findes ogsaa Fabriklaug (Bergsø Pag. 53). Det kan naturligviis ikke her være Hensigten at anføre de utallige Forordninger Laugsvæsenet angaaende, der ere blevne fortsatte indtil den nyere Tid og hvortil neppe noget andet Land kan opvise Magen. Det maa være nok at omtale, at 1794 en Commission blev nedsat med den Opgave at „afgive Forslag og Betænkning til Forholdsregler, som efter Omstændighederne kunne ansees meest bequemme til at rette Manglerne i Laugindretningerne selv, isald saadanne maatte forekomme.“ Denne Commission yttre sig i en Forestilling til Kongen af 23de October 1795 saaledes: at Laugsvæsenet i Almindelighed, saaledes som det fra det tydske Rige er indkommet i Danmark, lægger megen Tvang paa den rigtige og ret forklarede Borgerfrihed, og at Haandværker ligesaavel som andre frie Kunstere og ligesaavelsom Agerdyrkning og Skibsfart kunde drives til en høi Grad af Fuldkommenhed uden Laugstvang, dette synes i Grundsatning ligesaa klart, som det ved Erfaring i de Stæder og i de Haandteringer, hvor Erfaringer kunne have, synes stadfæstet. Ogsaa har Deres Kgl. Majestæt i de Privilegier, som under 17de Juni 1780 og 20de Juni 1794 ere givne de nye oprettede Kjøbstæder i Finmarken, udtrykkelig tilfædsat og forbudt al saadan Laugstvang. En lige Frihed saavel udenfor Laugene som imellem Laugene selv indbyrdes, imod Laug og

Laugsindretninger skulde Commissionen med Grund tilraade, hvis ikke dens Commissorium forudsatte, at Laugene skulde vedblive (Bergsø Pag. 37). Skjøndt denne Commissions Forslag ikke fik den tilsligtede Virkning, saa have dog Laugene senere undergaaet forskjellige Modificationer, som have bidraget til at gjøre Tilstanden taalelig baade for Publikum og Arbeiderne, der vilke etablere sig. Allerede Rescriptet af 10de April 1761 havde foreskrevet Lettelser, senere forfulgte Forordningen af 21de Marts 1800 samme Maal. Laugstvangen her tillands bestaaer nu kun i, at Enhver før han bliver Mester maa have aflagt de befalede Prøver, uden at han behøver at have gennemgaaet Aareaar som Dreng eller Svend. Det er saaledes ikke saa vanskeligt at komme i Næringsvei og Consumenterne sikkes ved Mestrenes Talrigbed og Concurrence mod at maatte tage flette Varer til høie Priser. Da der desuden ingen Grændse er sat for det Antal Svende som en Mester maa holde, saa staaer Intet i Veien for en fabrikmæssig Drift af hvilket som helst Haandværk. Laugsvesenet har alifaa navnlig i den nyere Tid ikke synderlig generet Publikum. Desværre har man ikke Næringsfrihed, fordi Laugsvesenet enten er affaffet eller ikke føles som en trykkende Indretning af Publikum. Lovgivningen bemærker Bergsø Pag. 98, kan nemlig ogsaa have paalagt Næringsforholdene Vaand, der ikke staaer i Forbindelse med Laugsindretningen (see de herhithørende Bestemmelser hos Müller Pag. 197). Og dette er just i en saadan Grad Tilfældet med den danske Lovgivning, at man neppe vil kunne finde nogen anden Stat, i hvilken det i en høiere Grad er Tilfældet*).

*) Dog ere ogsaa andre Steder en Deel Næringsveie, hvor Laugstvangen var ophævet, forbleven bundet til Concessioner, saaledes i Frankrig de saakaldte lærde Professioner som Advokat, Læge, offentlig Lærer, Apotheker. Dernæst ogsaa Verellerernes, Notarernes, Trykkeres, Slagternes, Bageres Haandtering, see: Bastiat mélanges économiques 2. Pag. 277. I England finder noget Lignende Sted see f. Ex. Porter Progress of the Nation Pag. 68. 564. Om

Forfatteren omtaler derpaa alle de Hindringer, som af Lovgivningen ere paalagte de Laugene uvedkommende Næringsveie. Efter med megen Styrke at have esterviist den økonomiske Forfæstlighed af alle Indskrænkninger i Næringsfriheden som hindrende for Productionen og paaviist det Illusoriske i den Garanti, man søger i Dygtighedsprøverne, foreslaaer han visse Overgangsbestemmelser til Forberedelse af fuldstændig Næringsfrihed (Pag. 212 fg.).

Senere er denne Sag stillet i Bero, hvad der umægtelig hænger sammen med en forandret Retning i Tidssaanden. De mange industrielle Ryselser i England og tildeels i Tyskland, den socialistiske Reactions Opkomst i Frankrig have vakt Betænklichkeiten ved at foretage Skridt, der kunde compromittere den smaaborgerlige Økonomi og naturligviis ere disse Betænklichkeiten betydelig tiltagne under de forfæjellige Dyrider siden 1847. Man har glædet sig ved at sammenstille en dog nogenlunde taalelig situeret Smaaborgerstand mod fremmede Landes Proletariat. Den corporative Reaction mod Næringsfriheden optraadte paa en ret grel Maade i den saakaldte Haandværkercongres af 1848 i Frankfurt. De her gjorde Forsøg gik saagansse uden for det Muliges og Rimeliges Grænser, at der intet videre Hensyn blev taget dertil. For Resten er der efter vor Næringslovgivning, som tillader at holde saamange Evende man vil, intet til Hinder for Driften i det Store, hvortil ethvert Haandværk eigner sig. Tildeels har man allerede gjort saadanne Forsøg f. Ex. i Skrædderprofessionen og det er kun de Danstes sædvanlige Mangel paa Lyst til store Entrepriser — som dog forhaabentlig nok vil blive hævet — der har forhindret, at Industrien paa dette Gebet har faaet sin behørig Udstrækning. Capitalen er rigtignok en Hovedbetingelse for den Slags Foretagender.

Bevillingssystemet hos os, indeholder Bergsøes og Müllers Skrifter om Laugsvæsenet udførlige Oplysninger.

II.

Capitalens Inddeling.

De nyere Statsøkonomer, som alle siden A. Smith ere enige om at betragte Arbeidet som Kilde til al Rigdom, have sædvanlig defineret Capital som opsparet Arbeide (saaledes Bastiat, *Mill* tydt Oversf. Hamburg 1852 Pg. 67; Richards *population and capital* Pg. 3 fg.)*). Paa de tilfældige Omstændigheder der have bragt Capitalen i den Enkeltes Haand, kommer det ikke an, men kun paa Maaden, hvorpaa den er frembragt. Capitalen er imidlertid ikke blot at betragte som det Overflud, der er bleven tilbage af Produktionsomkostningerne, men som en ogsaa selv til Produktion bestemt Størrelse. Det er i alt Fald kun i den Betydning, at Statsøkonomien befatter sig med den. Capitalen er altsaa baade Produkt og Produktionsmiddel, i sidste Tilfælde anlagt i Redskaber, Arbeidslocaler med tilhørende Varme og Belysning, Arbeidsløn. Man pleier at betegne den i selve de industrielle Etablissementer anlagte Capital som staaende, de producerede Varer og de for dem indkomne Penge som omløbende Capital. Altsaa Capitalen er Overskuddet af en foregaaende Produktion som Indsats i en ny ditto. Denne Produktion maa være meget afvigende fra den corporative, hvor baade Formaalet (Ernæringen af en Familie) og Midlerne (Privilegiet med Tilladelse til at holde nogle faa Medhjælpere) var af en saa indskrænket Bessaffenhed. Capitalisten har Disposition over en langt større Arbeidskraft og driver Produktionen efter ganske andre Dimensioner. Hvad Capitalisten fordrer, er derfor fremfor Alt Plads, frit Raaderum for sine Planer, medens Laugs-

*) Tænker man sig f. Ex. en Exploitation af Guldminer, hvorved en Enkelt ved et heldigt Fund beriges for sin hele Levetid, saa maa man her ikke blot bringe de Heldiges, men ogsaa de Uheldiges Arbeide i Beregning. Udbyttet er Resultatet af den hele Arbeidsmaesse, som gaaer med i Løbet.

mesteren kun stræber at forsvare den Hvet Jord, han indtager, til det Øverste. Capitalisten søger at erobre Markedet for sine Produkter og han har dertil intet andet Middel end disse Produkters Fortrinlighed og Billighed, det vil sige i Publikums Tilfredshed med dem. Den kapitalistiske Produktion er i Consumenternes Interesse. Der bliver her nu ikke længere Spørgsmaal om nogen Garantie for Producenternes Udkomme (som er Hovedhensynet i Laugsvæsenet), men kun om Produktionen selv, altsaa om Consumenternes Læve. Dette er det store Omsving fra Laugsindustrien til Capitalindustrien; som Statsøkonomerne i Regelen ansee for en absolut Fordeel, idet de bemærke, at de til Produktionen benytte Arbeidere selv ere Consumenter og ved den nyere Produktions Rigdom ere blevene deelagtige i en Mængde Nydelser og Bequemmeligheder, som tidligere vare de Rige forbeholdte, ja hvortil de Rige knap nok for nogle Aarhundreder siden havde Afgang (lignende Betragtninger vil man idelig finde gjentagne i Michel Chevaliers Skrifter, navnlig i hans *cours d'économie politique*) Dog kan det ikke nægtes, at det er Capitalens Opgave at fortrænge de smaa Haandværksmestre fra deres selvstændige Stilling. Disse kunne ikke concurrere med den store Entrepreneur af den Grund, at denne ved Fælledsarbeidet kommer billigere ud af det. Han anvender ikke paa den enkelte Arbejder, som opholder sig med de Øvrige i et stort Locale, det Beløb af Huusleie, Varme, Belysning, som Haandværkeren bruger for sig selv. Dertil kommer desuden, at en vis Deeling af Arbeidet allerede kan foregaae her og saaledes fremskynde dets Fuldbendelse. Capitalisten er altsaa istand til at sælge billigere end den ensomt arbejdende Haandværker. Da han ikke har andet at støtte sig til end til Publikums Tilfredshed og denne naturligviis er afhængig af Sammenligningen med Andres Produkter, saa anspores han derved til en Narvaagenhed og Paapasselighed, som end yderligere skærpes ved den Misco, hvortil han befinder sig med sin Indsats, hvortil man i de gamle Laugsforhold slet intet kjendte. Da han maa ønske at producere ikke blot gode Varer, men ogsaa til billig Pris, saa maa han rette

sin Dyrkelseshed paa at formindste Produktionsomkostningerne saameget som mulig, navnlig ved Nedsættelse af Arbejdslønnen, forsaavidt Concurrencen af Arbejderne tillader Saadant. Han maa for det Tilfælde, at egentlig oplærte Arbejdere eller Evendel-ikke skulde vilde lade sig nøie med det tilbudte Salair, søge saameget som muligt at benytte Fruentimmer, Børn og Hvilkesomhelst, der overhovedet tilbyde sig, forsaavidt de ved en Deling og Simplificering af Arbeidet kunne sættes istand til at medvirke til den omhandlede Produktion. Her gjælder naturligviis ingen personlige Hensyn, intet Ansvar for Arbejdernes Belfærd; den i Productionen anbragte Indsats maa bringes ud af denne med behørig Gevinst, efter at alle Omkostninger ere bestridte. Altsaa Capitalindustrien virker i tredobbelt Henseende tilbage paa den mindre Haandværksdrift: den reducerer Mestrene til Lønarbejdere, den nedtrykker denne Løn overhovedet ved Concurrence, og remplacerer endog de oplærte Haandværkere med saadanne, der kun medbringe nogen Dølse eller maafee kun den simple Arbeidskraft. Det er begribeligt, at deels Laugsreactionen deels den sociale Arbeidsorganisation har søgt sin Berettigelse i disse Mangler. Den Første søger kun at beskytte en privilegeret Klasse af Arbejdere, den anden tager den hele fattige, arbejdsdygtige Klasse under sin Varetægt og har Intet imod, at Capitalen ogsaa tager den i sin Tjeneste. Men begge ere enige i at fordømme den frie Concurrence, hvori de kun finde Capitalens Ret til at beherske Arbejdsklassen. Derved overseer man imidlertid een Ting, hvorpaa det her væsentlig kommer an, nemlig at Capitalistens Forhold til Arbejderne afhænger af det Forhold, hvori han selv med sin Produktion staaer til Publikum. Er Efterspørgselen efter hans Varer stærk, saa maa ogsaa hans Efterspørgsel efter Arbejdere svare dertil og det bliver da Arbejderens Sag at fastsætte sine Betingelser. Er Efterspørgselen derimod saa ringe, at han maa lade sig nøie med et Minimum af Gevinst, eller maafee sælge med Tab, da gaaer det vistnok ogsaa ud over Arbejderen. Hvad man fremstiller som Regel, er altsaa kun eet af to Alternativer. Det Spørgsmaal for Resten, om Laugsarbejderne have tabt eller

vundet ved Capitalens Anvendelse paa det herhidsbørende Arbeide, er egentlig otioft; thi det vilde med den i vor Tid udbredte Righed og Foretagelsebaand have været ganske umuligt at vedligeholde Laugene i deres middelalderlige Afspærring og med deres tidligere Monopoler. Intet vilde være urimeligere med den nuværende Folkemængde navnlig i de større Byer, end at fastsætte hvormange Mestres i ethvert Laug, der behøvedes til Productionen af deres Fornødenheder, og hvormange Arbeidere disse maatte holde, saameget mere, som disse Fornødenheder nu forbres tilfredsstillede af Samfundsklasser, der tidligere maatte undvære dem. Overhovedet have vi set Statsøkonomerne Ret, naar de erklære alle Hensyn til visse privilegerede Corporationers Interesse for ubedkommende, hvor Talsen er om den almindelige Velstands Fremme. Forsaavidt Privilegiehaverne have erhvervet sig deres Stilling for Penge, da kunne de vistnok forbre Tabet erstattet, naar Staten fratager dem dette. Men hvormange Laugindustrier ere ikke (som alt ovenfor er omtalt) faldne bort, fordi deres Produkter ophørte at være Gjenstand for Forbrug; hvo vilde vel her tænke paa Erstatning? Ligesaa lidet kan der være Tale om at indføre særegne Bestemmelser for at sikke den fattigere Haandværksstand en selvstændig Stilling, eftersom nu engang Samfundets Righomme forbre en fri Anvendelse og Fordelene ved Driften i det Store ere blevne indlysende for Alle. Den, som ikke kan holde sig ved selvstændigt Arbeide, kan maa tage Tjeneste, hvor han kan faae den. I Middelalderen viste man ingen Medlidenhed med den Ugunstige, men overlod ham til sin Skjæbne, som var værre end den der under forbigaaende Kriser ramme Nutidens Arbeidere. Det øieblikkelige Savn kan vistnok være stort, men den i Forhold til de nu almindelig udbredte Livsfornødenheder dog i Regelen temmelig høie Arbeidsløn giver senere Erstatning for de lidte Savn. Hvad der for saa Aarhundreder siden gjaldt for Luxusartikler, det er nu Fornødenheder for alle Classer, baade forsaavidt Fødemidler, Klæder og Beboelse angaaer. Naar man opstiller Sammenligninger mellem industrielle og tilbageblevne Lande af den Slags, at i Tyrkiet for-

holder den fattige sig til den øvrige Deel af Befolkningen som 1 til 41, i Rusland som 1 til 100, i Spanien og Italien som 1 til 30, medens Forholdet i England sættes som 1 til 6, saa glemmer man aldeles de Forbringere til Livet, som i disse Lande gjøres; thi det tør ikke nægtes, at af de talrige Fattige, der efter denne Proportion forekomme i England, vilde der kun være faa, der vilde bytte med de Formuende af 3die og 4de Rang blandt de 41 i Tyrkiet og de 100 i Rusland, thi i begge disse Lande lever Almuen høist elendigt, om den end kan have sit saakaldte firkte Udkomme. Om en Syblænders tarvelige Fornødenheder navnlig i Henseende til Behoelfe og Klæder, behøve vi ikke at tale. Resultatet bliver altsaa, at Laugsarbejderne ved den lettere Afgang til et mere omfattende Forbrug, hvortil Capitalindustriens store Produktion leverer Stoffet, maa søge Erstatning for den Formindstelse i Sikkerhed, som den nyere Tids Forhold har medført. De maa finde sig i Nutidens Forkjærlighed for Consumenternes Interesse, som dog aldrig kan lede til saadanne Excesser, som en ældre Tids Beskyttelse af Produktionen.*)

*) Dunoyer 2. Pag. 353: Det var ikke nok, at man gjorde det godt, man skulde gjøre det efter Reglerne. Svo kjender ikke Reglementet af 1670, som foreskriver at confiskere og nagle til en Stampæl de Varer, der ikke stemmede overeens med de fastsatte Regler, tilligemed Producenternes Navne, og som i Tilfælde af gjentaget Tilbagefald vilde, at Fabrikanterne selv skulde bindes dertil. Der var ikke Tale om at tage Hensyn til Consumenternes Smag, men om at rette sig efter Lovens Billie. Legioner af Inspecteurer, Commissaire, Controleurer osv. havde den Forretning at sørge for dens Overholdelse. Man sønderbrød Redskaber, brændte Produkter, som ikke svarede til Loven. Forbringere bleve straffede, Dpfindere mulktterede. En Haandværker maatte ikke frit vælge sit Opholdssted eller arbejde paa enhver Aarstid eller hos alle Folk. Der eriflerer et Decret af 10de Marts 1700, som indskrænker de Byers Antal, hvor man maa fabrikere Strømper til 18; en Be-

III.

Den store Industrie.

Begreberne Industrie og Arbeidsdeling finde i en vis Maade deres Plads i hvilketsomhelst civiliseret Samfund. Hvor der gives forskjellige Næringsveie, Agerbrug, Haandværk, Handel, som gjensidig bestaae ved hinanden, der findes den for hele Landets Økonomi nødvendige Arbeidsdeling, som atter indenfor de forskjellige Næringsdrifter end yderligere deles. Men dette kommer dog langtfra de Indretninger nær, som den nyere Tids Maskinindustrie har medført, der har oplest Arbeidet i en Mængde fine Bestanddele, som staae i Forbindelse med særegne Drevhjul i Maskineriet. Menneskets Arbeide bestaaer deels i Opshænet med Maskinerne, deels i Samvirken med dem til at udbrage Produktet paa et bestemt Stadium af dets Forarbeidelse. Det er meget rigtigt, naar Banfield (*Organisation de l'industrie*, Paris 1851 p. 38) bemærker, at den fysiske Styrke er det mindst Værdifulde hos Mennesket, saa ubetydelig, at den knap kan komme i Betragtning ligeoverfor de mekaniske Kræfter, som Mennesket ved sin Aand sætter i Bevægelse. Maskinen, have andre Forfattere bemærket, ophæver Slaveriet, den udfører den byrdefuldeste Deel af Arbeidet. For klart at bestemme Fabrikindustriens og Haandværksindustriens gjensidige Grændser, siger Banfield Pag. 149, maa man indskrænke Begrebet Maskine til saadanne Instrumenter, som modtage deres Impuls fra andre Kræfter end den menneskelige Haand, medens Redskaber ere saadanne, som blive

stemmelse af 18de Juni 1723 paalagge Fabrikanterne i Rouen at suspendere deres Arbeider fra 1ste Juli til 15de September, for at lette Høstarbeidet. Da Ludvig XIV paabegyndte Colonnaden ved Louvre, forbød han Privatmænd at anvende Arbeidere uden hans Tilladelse under Straf af en Bøde paa 10,000 Fr., og Arbeiderne at arbejde for Private under Straf, første Gang af Fængsel, anden Gang af Galeierne.

satte i Bevægelse af Armenes Kraft og forøge Musklernes Styrke. Pumpen, Dreiebænken blive saaledes Redskaber forsaavidt det er menneskelige Kræfter, der anvendes dertil, men de blive Maskiner, saasnart Dyr (?), Luft, Vand, Damp eller kemiske Kræfter sætte dem i Bevægelse. — Den Lethed og Billighed, hvormed Arbeidet paa den Maade udføres, vækker naturligtvis hos Fabrikanten Ønsket om at give Maskinkraften saa stor en Udstrækning som mulig. Han er bestandig paa Spor efter en eller anden yderligere Reduction af det menneskelige Arbeide, efter at erobre et nyt Gebeet for den Kraft, som er hans private Eiendom. Følgerne af denne Slags Drift for Industrien ere isinesfaldende. Hvad der først kommer i Betragtning er den store Forøgelse af Capitalen, der udfordres hertil i Sammenligning med den fabrikmæssige Drift af Haandværket. Thi medens her den staaende Capital egentlig blot bestod i det til Arbeidet bestemte Locale, bestaaer den her i et meget kostbart Maskineri, der ogsaa udfordrer vidtløftige Bygninger, og hvis Brug, bortset fra Arbeidslønnen, udfordrer betydelige Udgifter. Da nu hertil kommer, at den større Bedrift altid er billigere end den mindre, idet Udgifterne ingenlunde stige i samme Forhold, som et Etablissement udvides, saa maa Fabrikherren stræbe at udvide sin Bedrift til det Yderste, for ikke paa Markedet at blive underbudt af dem, der paa Grund af deres i endnu større Dimensioner drevne Forretnings ere satte istand til at sælge billigere. Men denne uhyre Produktion navnlig i Hovedindustrien Bomuld *) er ikke beregnet paa selve Fabriklandet, men paa Verdensmarkedet, det er paa andre Landes Forbrug, af hvis Tariffer, Produktion og øvrige Næringsforhold den saaledes bliver afhængig.

*) Ved denne har England ganske fortrængt den indiske Haandindustrie, idet det sælger sin forarbejdede Bomuld billigere i Indien, end det der kan havees for. Om den engelske Bomuldindustrie beretter Porter Progress of the Nation Pag. 188, at den i 1833 bestjæftigede 212,800 Personer med en Indtægt af 5,777,434 Pund Sterling. Herom ogsaa Duntley Charter of the Nations Pag. 7. 165 fg.

Fabrikanten maa altid holde Udkig paa dette, for derefter at beregne sine Foretagenders Omfang. Men her forregner man sig let, man overproducerer, udfører i Masse og nødsages til at sælge under Produktionsomkostningsbeløbet (glut; overtrading). Gaaer man nu her allene ud fra Consumenternes Interesse*) — og til dem høre Arbejderne ogsaa og det i endog højere Grad end det øvrige Publikum, idet de fornemmelig benytte Bomuldstøier til Klæder — (om Forbedring i Arbejdsklassens Klædebragt see Dunkley Charter of the nations Pag. 331 fg. 342) saa er der vistnok intet Betænkeligt ved saadanne industrielle Kriser, da Landets Capitalkraft er stor nok til snart igjen ved heldigere Foretagender at kunne reproducere sig. Men det kan dog ikke nægtes, at disse Kriser paa Grund af den Arbejdsbefolknings Mængde, som Maskinindustrien har fremkaldt og som den nu for nogen Tid maa overlade til sig selv, kunne, navnlig naar de ere langvarige, blive farlige. Den nærmeste Virkning af dem har været Tumulter, som dog hidtil stedse ere blevne undertrykte tildeels ved Militairets Mellemkomst (see Dunkley Charter of the Nations Pag. 44). En anden Ulempe med den store Industrie, som allerede er berørt i foregaaende §, er den ved Concurrencen fremtvungne Stræben efter at sælge billigt, hvad der atter maa forudsætte en billig Produktion, altsaa lav Arbejdsløn**). Foraaavidt Ar-

*) Man eftersee den store Produktions Indflydelse paa det almindelige Velvære, som ogsaa Arbejderne nyde for deres Deel, hos Porter progress of the Nation Pag. 525 (Susenes Stigen i større Proportion end Befolkningen Pag. 537, forskellige Forbrugsartiflers stedse større Udbredelse).

**) Porter bemærker, at Lønnen i Bomuldsfabrikkerne fra 1804 til 1834 var sunken (efter den højeste Maalestok) fra 60 sh. ugentlig til 54 sh. 8 d. Rigtig nok var Arbejdstiden for en Uge reduceret fra 74 til 69 Timer. Sammenlign hermed Angivelserne hos Dunkley Pag. 175. 297. navnlig Sammenstillingen med Prisen paa Fødemidlerne.

beidets Bestaafenhed tillader det, tager man derfor helst Fruentimmer og Børn i Tjeneste*), som ikke kunne gjøre saa store Fordringer, og overhovedet trykker man — navnlig naar man frygter Nærmelsen af en Krise — Arbejdslønnen paa enhver Maade. Det er bekendt, at Arbejderne paa sine Steder have organiseret en haardnakket Modstand (strike**) og nægtet at arbejde for den tilbudte Løn. Sædvanlig er dog denne Modstand bleven brudt, naar Kassen var tom, og de have da maattet underkaste sig Fabrikherrens Betingelser. Endnu betageligere end Arbejdsstandsningerne ere de oftere gjentagne Forsøg paa at ødelægge Maskinerne, som dog den talrige Befolkning i Fabrikstæderne skylder sin Tilværelse. I hvilken forhaufende Grad Befolkningen er stegen overalt, hvor Maskinindustrien opkom, det er almindelig bekendt (see det Statistiske hos Dunoyer 1. Pag. 431). Den nuværende industrielle Befolkning maatte absolut gaae til Grunde, hvis Maskinerne bleve affaafede, da der jo ikke kunde være Tale om, at den med sine Hænders Arbejde skulde kunne levere Produkterne i det Omfang og til den Priis, som Fabrikken var istand til. Og uden den samme Priis vilde samme Afsetning ikke kunne finde Sted, altsaa det samme Antal Mennesker ikke kunne blive ernæret. Underleedes forholder det sig rigtignok, naar Arbejderne, der hidtil have ernæret sig ved Haandværk, pludselig see sig

*) See Porter Pag. 228. I en Hørspinderfabrik ved Leeds anvendtes 66 Børn fra 9 til 11 Aar med en Løn af 3 sh. $1\frac{1}{3}$ d. om Ugen, 160 fra 11 til 12 Aar med 3 sh. $4\frac{3}{4}$ d. 144 paa 13 Aar 3 sh. $9\frac{1}{2}$ d. 127 paa 14 Aar med 4 sh. $2\frac{1}{4}$ d. 113 paa 15 Aar med 4 sh. $9\frac{1}{2}$ d. 90 paa 16 Aar med 5 sh. 6 d. 100 paa 17 Aar med 5 sh. $10\frac{3}{4}$ d. 80 paa 18 Aar med 6 sh. 6 d. 58 paa 19 Aar med 7 sh. 4 d. 48 paa 20 Aar med 7 sh. $9\frac{1}{2}$ d. 204 paa 21 og derover med 16 sh. $7\frac{3}{4}$ d. om Ugen.

**) Den sidste bekendte: Prestonstrike fra 1853—54 (37 Uger) medførte uhyre Befolkningsnøds; see Dunkley Charter of the Nations Pag. 445.

gjorte brødbløse ved en ny Maskines Opfindelse, da kan man ikke gjøre Regning paa, at de med Taalmodighed skulde oppebie det Resultat, som hidtil stedse har vrist sig af Maskinens Opfindelse, nemlig et endnu større Antal Hænders Benyttelse til den paa Grund af Efterspørgslens Tiltagen saa stærkt forøgede Produktion. Imod saadanne industrielle Kriser gives der intet Middel, fordi de kunne have saamange uberegnelige Grunde, ja endog være grundløse som i 1825, da man i den Tanke, at Bomulds høsten var mislykket, opkjøbte dette Aaastof i uhyre Mængder, forarbejdede det og solgte det bagefter, da man opdagede sin Bildefarelse, for Spotpriser (Dunoyer 2. Pag. 203). Capitalens Risiko er her ikke mindre end Arbejderens, som nu engang under de nuværende store Produktionsforhold er gaaet Glip af den idylliske Sikkerhed og Ro under Haandværkets Tid. Med Hensyn paa Arbejderne, da har den store Industrie altid det Fortrin, at den ingen Persons Anseelse gjør, men modtager Alle i sine Værksteder, som ville bestille Noget, thi under Arbejdets uendelige Deling og Simplificering har den Noget tilovers for Alle. Den store Industrie er i den Henseende mindre indskrænket end den capitalmæssige Drift af Haandværket, som uden Maskinens Hjælp har Vanskelighed ved at finde brugbare Personer udenfor de oplærte Arbejdere. Den Indvending, at den store Industrie skulde være skadelig for Arbejdernes fysiske og aandelige Udvikling, kan ikke gjøre Fordring paa almindelig Gyldighed. Vistnok kan Arbejdetsfriheden misbruges fra Arbejdsherrernes Side og baade i England og Frankrig har man givet Love til Arbejdernes navnlig Børnenes Beskyttelse mod for langvarigt Arbejde (Driften gaaer nemlig ofte baade Dag og Nat). Ogsaa forskellige Bestemmelser med Hensyn til deres Sundhed og Sikkerhed (hvor Maskinindustrien kan medføre Farer) ere trufne. Arbejdsgiveren er altsaa ikke fuldkommen Herre over sin Vedrift, men staaer under Statens Tilsyn. Men spørger man, selv om disse meest strigende Misligheder fjernes, bliver derfor Fabrikarbejdet ikke alligevel usundt og for Anden skæmmende? Dette benægtes dog af Sagkyndige.

Kunsthærdigheden hos Fabrikarbeiderne er vistnok ikke saa omfattende som hos Haandværkerne, men derimod er den mere intensiv i det Minimum, hvormed den besætter sig. Dertil kommer, at Fabrikarbeiderne i den store Industrie ofte anvendes til ganske forskellige Forretninger og vannes saaledes til at danne sig et Overblik over det Hele. En Deel af dem maa i de Stillinger, de beklæde, kjende Maskineriets Beskaffenhed, hvad der altid forudsætter et vist Bekjendtskab med Mechaniken. Selv en Modstander af Industriens nuværende sociale Charakter, Engels, indrømmer, at Arbeiderne stræbe at uddanne sig ved fælleds Læselocaler, Forelæsninger over Gjenstande deres Industrie vedkommende og overhovedet ved en corporativ Stræben efter at gøre deres Interesser gjældende*).

Men et Problem staaer tilbage. Industrien med dens Tendens til at udvide sig, som er fremtraadt i saa uhyre Resultater siden Maskinsystemets Indførelse, synes at maatte opsluge al anden Virksomhed. De fledeste forsøgte Capitaler sætte istand til fledeste større Foretagender og Grændserne derfor kunne kun søges i Raastofferne og Afsetningen. Den behøver ikke at drage Landbrugsarbeiderne over til sig; den kan i selve den industrielle Arbejderbefolknings Formerelse gennem Forplantningen finde de tilstrækkelige Kræfter for sin Udvikling. Vi have seet, hvorledes den industrielle Arbeidsbefolkning har tiltaget siden den store Industries Opkomst. Vil dette kunne stee i samme Forhold som hidtil? Svaret herpaa afhænger af, om England (det industrielle Land par excellence) vil være istand til at vinde et Monopol paa Forsyningen af den øvrige Verden med Fabrikprodukter, mod derfor at modtage det Korn og øvrige Livsforbrødenheder, som det behøver til sine Arbeideres Ernæring. Dette afhænger af Tariffer, hvorover England ikke er Herre, og som vanskeliggøre Concurrencen med den i de vedkommende Lande selv bryne

*) Om de Fordele med Pensyn paa aandelig Udvikling, som den store Industrie har medført for Arbeiderne see ogsaa Dunoyer 2. Pag. 315. Duntley Pag. 337.

Production. Tænker man sig nu, at dette mislykkes i alt Fald i det Omfang, som vilde være nødvendigt, for at tilfredsstille Industriens Forbringer, saa maatte denne tage sin Tilflugt til Hjemmet og være indskrænket til de Subsistensmidler, som kunde komme derfra. Det gjælder altsaa ved en mere kunstmæssig Drift af Jorden at bringe en saa betydelig Axl ud af den, at denne kunde ernære Arbeiderne. Dette kunde deels skee ved en bekosteligere Drift af den allerede opdyrkede Jord, deels ved Indtagelse af hidtil udyrkede Partier, hvoraf altid gives nogle i ethvert Land. Spørgsmaalet er nu, om Priserne paa visse saaledes forøgede Landprodukter vilde svare til Arbeidspriserne i Industrien eller om ikke deres Forhold til den anvendte Capital vilde være saaledes, at ingen Forandring indtraadte. Tingen var da kun, at nogle Capitaler vare undtagne Industrien, for at anvendes i Landbruget, hvorved selvfølgelig paa det industrielle Gebeet en større Efterspørgsel efter Capital eller Nødtrykning af Arbeidsløn vilde følge — altsaa for Arbeideren et dobbelt Tab. Det er nemlig en af Landøkonomerne bevilist Sætning, at Udbytten af Landbruget ikke tiltager i samme Forhold som de herpaa anvendte Capitaler. Naar den allerede vel dyrkede Jord ved bekostelige Forbedringer skal bringes til at give et stedse større Udbytte, da kommer man omsider til det Punkt, hvor dette staaer under Productionsomkostningerne. Her man for at forøge Kornavlen til uopdyrkede Partier, saa ligger heri Tanken om forhøjede Priser; hvad man ikke for har kunnet gjøre med Fordeel, det haaber man at kunne gjøre nu paa Grund af Industriebefolkningens Fornødenheder. I Stedet for en Lettelse finder denne altsaa en Forhøjelse af Priserne paa sine Livsfornødenheder som den nærmeste Følge af Agerdyrkningens Udvidelse. Vi ere saaledes her komne til den bekjendte Sætning af Malthus, at Befolkningen tiltager i en stærkere Progression end Subsistensmidlerne. Han antog (essay on population 1798), at Befolkningen (i England) vilde fordoble sig i 25 Aar. Vilde man nu end antage, at Agerdyrkningens Udbytte ogsaa kunde blive fordoblet i de næste 25 Aar, saa er det dog ganske

vist, at dette ikke vilde gjentage sig i de dernæst paafølgende 25 Aar og saa fremdeles. Hvor meget end disse hypochondre Betragtninger over Misforholdet mellem Menneskeforplantelsen og Subsistensmidlerne stride mod visse nyere Statsøkonomers optimistiske Skildringer af den ved Industrien udbredte almindelige Lyksalighed (see navnlig Michel Chevalier), saa kan man dog ikke ganske nægte deres Sandhed*). De fik kun i Malthus's Mund en vis Gaardhed, fordi han udtrykkeligt benægtede, at hiint Overflud, for hvilket ingen Plads var beredt ved Samfundets Gilde, havde ingen Fordring paa den øvrige Menneskehed. See vi imidlertid her bort fra dette Spørgsmaal og holdt os kun til de faktiske Løsninger, som Befolkningsproblemet har fundet, da er den nærmeste den, som Naturen selv foretager, idet hiint Overflud, naar Midlerne til dets Underholdning savnes, gaaer til Grunde i physisk Elendighed for det meste allerede i Barndommen, som mindst er istand til at modstaae Savnene. De store Stæder London og Liverpool vedligeholde ikke engang selv deres Indvaanerantal, idet Fødslernes Antal staae under Dødsfaldenes. Men man kan ogsaa tænke sig, at Modvirkningen mod Befolkningsfremstødet kunde stee ad Frivillighedens Vej, saaledes Will 1 Pag. 384. Efterat have anført nogle Uttringer af Sismondi om, at den som avler et vist Antal Børn i et Land, hvor Befolkningen ikke taaler nogen Formerelse, derved spærrer Veien for andre Familiers Opkomst, udtaler han den Formening, at hvis en saadan Mening udbredte sig i Arbejdsclassen, da vilde denne danne en Dæmning mod Forplantningen, thi den ene Ar-

*) For Curiositetens Skyld omtale vi kun, at en Forfatter i Ausland Nr. 44 for iaar ved et meget vidløftigt Regnespykke troer at have udfundet, at England ved at opdyrke 15 Millioner Acres til vil kunne ernære en langt større Befolkning end den nuværende. Spørgsmaalet om disse 15 Millioner Acres ikke indeholde Skove eller Moser, hvorved deres Opdyrkelse foreløbig vilde medføre Tab eller om Productionsomkostningernes Forhold til Arbejdspriserne i Fabrikkerne, hvorpaa her Alt kommer an, berører denne Forfatter ikke.

beider vilde see sin Ret krænket ved den andens store Familie. En saadan Mening vil dog vanskelig faae Overhaand i Arbeidsklassen; snarere kan man vente en Selvindskrænkning i denne Henseende af Hensynet til de større Fornødheder, hvortil den stigende Produktion efterhaanden vænner Arbeiderne. Behersket af disse Hensyn vil Arbeideren nære samme Betænkelighed ved at indgaae Ægteskab som et Medlem af Middelstanden, der ikke er sikker paa at kunne ernære en Familie. Ægteskabsforbud for saadanne Tilfælde, at den Paagjældende ikke kan legitimere sin Gyne til Familieforsørgelse, forekomme for Næsten i mange Lande, kunne imidlertid vanskelig anvendes under Befolkningsforhold som de industriidrivende Stæders. Rossi anbefaler denne Udvei i sin *cours d'économie politique*.

Saa vist som det er, at Befolkningens Stigen i et bestemt Land kan komme i Misforhold til Landets Ernæringsmidler, saa liden Grund er der til at frygte et Misforhold af Verdensbefolkningen til vor Klodes Produktion (see det Statistiske hos Richards: *population and capital*, London 1854 Pag. 146 fg). Overhovedet have tidligere Tider, da Befolkningen var meget tyndere, frembudt langt flere Exempler paa almindelig Nød end vor Tid, som egentlig kun kjender Hungersnød af Trædationen. Dertil er deels den større Dygtighed, hvormed Agerbruget drives, deels Verdenshandelen og Udvandringen Aarsag. Gjennem Handelen faaer man rigtignok Intet uden at give igjen og under den Forudsætning, at Prisen paa indførte Levnetsmidler var høiere end at den kunde betales med Landets Produkter, d. v. s. i Tilfælde af et Land fordrebe et større Beløb Levnetsmidler end der svarede til Værdien af de Produkter, som skulde omsættes derfor, naar f. Ex. disse Produkter havde under Conjunkturerne tabt en Deel af deres Værdi, da vilde Handelen ikke kunne raade Bod paa Ulemperne. Men her træder da Colonisationen til, som fornemmelig i de sidste Aar har vist sin Indflydelse paa Arbeidspriserne. Opdagelsen af Guldminerne i Australien har endelig sat Udvandringen i Bevægelse til dette Land, som Regjeringen tidligere ikke kunde faae istand i den

Udstrækning som den ønske, og denne Udvantring, hvori Arbeidsklassen ogsaa for en bethdelig Andeel har deeltaget, har udøvet sin tilbagevirkende Indflydelse paa Møderlandets Forhold. Krigen har endnu ikke gjort Capitalisterne frygtsomme og altsaa heller ikke udøvet nogen mærkelig Indflydelse paa Industrien.

Sammenfatte vi nu det Characteristiske ved den store Industri, da finde vi det i dens Tendents til steds større Foretagender, for gjennem Concurrencen at beseire eller dog holde Skridt med Rivalerne. Deraf følger atter en i det Uhyre breven Production, som har skabt store Stæder og fremkaldt talrige Befolkninger i forholdsvis korte Tidsrum. I disse Befolkningers Stilling kom der derved noget Prefært, at Afsetningen af Produkterne efter den Maalestok, hvori Frembringelsen fandt Sted, ikke altid sikkert kunde beregnes. Denne prefære Tilstand kom af og til til Udbrud i Kriser, der bragte Arbejderne til at sammenflutte sig corporativt med bestemt formulerede Forordringer som de ogsaa ved andre Leiligheder gjorde gjældende. De vilde lægge et Vaand paa Capitalens Frihed ved at foreskrive en bestemt Løn uden alt Hensyn til om Conjuncturerne tillode Saa-dant. De kunde dog ikke bringe Staten til at blande sig i den egentlig økonomiske Side af Industrien, som, hvis ellers den skal kunne drives efter den store Maalestok, ganske maa overlades til Foretagernes Naadighed, men vel foreskrev Staten visse Betryggelser i sanitær og moralsk Henseende, som Fabrikkerne maatte rette sig efter. Frihedsprincippet blev serveret og Produktionen gik for sig som hidtil. Den Menneskeforørgelse, som dette havde til Følge, havde allerede i forrige Aarhundrede givet Anledning til Theorien om et Misforhold mellem Subsistentskilderne og det stigende Folketal, et Misforhold, som dog siden steds har udjævnet sig og i al Fald ikke kunde finde Sted efter de af Opfinderen Malthus angivne Forhold, som baade vare for store, for saavidt Folketallets Stigen angik, og for lave, forsaavidt der handles om Jordens Frembringelseskraft.

IV.

Reaction mod den industrielle Frihed.

Det maatte næsten synes et fortrivsel Foretagende, efterat Capitalen og Maskinen havde sprængt de Baand, hvormed Arbeidet tidligere holdtes indskrænket og afspærret i en Mængde Afdelinger, hvis Uhenftigtsmæssighed den store Industries Combinationer og Adskillelser have stillet i det klareste Lys, paa ny at ville indtvinge Industrien i visse vilkaarlige Grændser. Kunde det være muligt for et Laug at have et saadant Tilsyn med sine Medlemmer, at ingen Forstyrrelse i dets Forhold indtraadte, men Enhver fik saa nogenlunde sit Arbeide og sit taalelige Udkomme, saa er det noget ganske Andet at opstille slige Forbringere med Hensyn paa den saa talrige og kun til forenet og af Maskinen understøttet Arbeide stikkede industrielle Befolkning. Det er heller ikke saa meget økonomiske som philanthropiske Tanker, der have ledet Folk til saadanne Forslag. Man har stødt sig over, at Productionen blev betragtet som Selvformaal, har glemt Consumenternes Interesse, der ogsaa var Arbeidernes, og ligesom man selv gik ud fra visse philanthropiske Ideer i Stedet for fra økonomiske, saaledes har man til Gjengjæld underlagt den store Industrie en menneskefjendst Tanke. Louis Blanc kalder denne Tanke: det ene Menneskes Udsugelse ved det andet (*exploitation de l'homme par l'homme*), og i Modsatning hertil vil han stille Arbeidsklassen paa dens egne Fødder uafhængig af Capitalen. Allerede 1840 gjorde han hertil sigtende Forslag i sin organisation du travail, som senere er udkommet i 9 Dplag. Imidlertid er Capitalen ham ikke aldeles overflødig; Staten skal levere den i Egenkab af *commanditaire* (Pengeinteressent) i alle de Arbeidssestaber, som paa den Maade ville danne sig over hele Landet. Det er ligesom, at Staten, naar den ved Penge er interesseret i Industrien, maa stikke sig en Control over deres Anvendelse, den maa have Tilsyn med alle disse Foreninger, den behøver

foruden sit allerede talrige administrative Personale, en heel ny Række økonomiske Agenter. Det er begribeligt, at naar Staten engang er kommen ind paa denne Bane, saa vilde alle dens Kræfter blive forbrugte i den Retning; dens Character og Formaal bliver radikalt forandret, den bliver en stor Industrianstalt med en mere eller mindre uindskrænket Magt hos dens Overhoved, hvad enten dette nu kaldes Dictator, Præsident, Fremstidsminister eller noget lignende.

Sin politiske Formulering fik denne Theori i Februarrevolutionens „Ret til Arbeide“, om hvilken Louis Blanc i sine pages d'histoire de la revolution de Février fortæller, at den af ham og nogle i Hotel de Ville indbrudte Personer blev paatvungen den provisoriske Regjering, idet han forfattede Decretet og lod sine Colleger underskrive det. Dette nye Dogma maatte vende op og ned paa alle Forhold. Hidtil har man tænkt sig Staten baaret af sine Borgere, nu skulde den forsørge dem; hidtil havde den Enkelte, for at erhverve sit Udkomme, været henvist til den Brug, som hans Medborgere maatte have for hans Tjenester, nu blev han stillet i et umiddelbart Forhold til Staten, som maatte sørge for at faae hans Cyner anvendte, hans Produkter afhændede; hidtil havde man ved Arbeide tænkt sig en bestemt tilført Virksomhed eller Profession, nu blev det almindelige Begreb af Arbeide substitueret, idet Staten idetmindste foreløbig ikke kunde tænke paa at anvende Enhver efter hans Capaciteter. Det var en Degradation af det kunstmæssige Arbeide til det vulgære, hvortil kun Armenes Styrke udfordres. Rigtig nok var det ikke Louis Blancs Mening, at man skulde blive staaende herved — han har endog udtrykkelig fralagt sig alt Ansvar for Nationalværkstederne, der stode under Ministeren Maries Bestyrelse — han vilde nu benytte Leiligheden til at organisere Arbeidet over hele Landet, og den eneste Hindring, som stod i Veien herfor, var hans Collegers Vagring ved at tilstaae ham et Budget; thi uden Penge (Barbès forlangte den 15de Mai 1 Milliard Francs) kunde man ikke tænke paa saa vidtløftige Foretagender. Disse Penge kunde under Finantser-

nes daværende Tilstand kun være bragte tilveie ved uhyre For-
mues- eller Indkomstskatte, der atter vilde have indvirket for-
styrrende paa de økonomiske Forhold. Men rigtignok forpligtede
det engang udstedte Decret til Foretagender i L. Blancs Ret-
ning, thi Nationalværkstederne vare kun en høist illusorisk Er-
statning for en Arbeidsorganisation, hvori Enhver vilde være
kommen til at udøve sin egen Haandtering. Naar man mod-
satte sig, da kom det af, at man indsaae den Sammenblanding
af Statens og det borgerlige Samfunds Sphære*), hvori man
havde gjort sig skyldig, den Tilintetgjørelse af den industrielle
Frihed og den økonomiske Ruin, som en efter saadanne Dimen-
sioner breven Industri maatte medføre. Saadanne Forsøg som
Louis Blancs have forøvrigt deres Forudsætning i Frankrigs
politiske og administrative Centralisation. For den overfladiske
og af fire Forestillinger beherskede Betragtning kunde det vel
synes muligt, at en industriel Centralisation ligesaagodt lod sig
udføre. Staten skulde blive det Samme for den industrielle
Befolkning som Raagene vare for Haandværkerne.

Proudhon bestrider ogsaa den paa Capitalen grundede
store Industrie (i hans systeme des contradictions économiques
1847, i sine talrige siden 1848 udgivne Skrifter som *confessions*
d'un révolutionnaire, *banque du peuple* etc.). Han benægter
Capitalens Ret til nogen Gevinst, og vil udelukkende hærde
denne for Arbejderne. At Capitalen selv, uden Hensyn til de
Hænder, hvori den tilfældigviis befinder sig, er Resultatet af
foregaaende Arbejde, at den giver dens Besidder et økonomisk
Fortrin, fordi den nu engang i den store Industrie ikke kan
undværes, at Capitalisten ligesom den, der medbringer Indsigt
eller maaskee endog har gjort en Opfindelse, kan stikke sig større
Fordele end den, som blot medbringer sin fysiske Kraft eller
en ganske speciel Arbeidsdygtighed — det vil Ingen nægte.
Men Proudhon bestrider denne Gevinst som et paa Arbejdet

*) Det er Hegels Fortjeneste i hans Rettsphilosophi paa det Bestemteste
at have affondret disse Gebeter fra hinanden.

begaat Tyverie, og hans Bestræbelse gaaer derfor ud paa Arbeidets Emancipation fra Capitalen. Da han allerede anseer det eventuelle Arbeide eller Arbeidskraften som en Værdi, der kun behøver Stempet af en vis Creditinstitution, for at blive gjængse mellem Mand og Mand, saa har han, medens Louis Blanc vilde bemægtige sig Finantsskassen, søgt at organisere denne allerede tilstedeværende Rigdom ved Oprettelse af Banker, hvortil han dog besynderlig nok fordrede et Forskud. Indsatsen i disse Banker skulde bestaae i Forskrivninger for et vist Beløb fra Arbeidsassociationerne, hvis Medlemmer da kunde erholde i Banken, saameget som vedkommende Selskab vilde anvise dem. Indløsningen af Forspligtelser til Banken skulde stee, efter som de Produkter bleve affatte, med hvis Frembringelse Selskabet beskaffede sig. Fortrinet ved en saadan Bank skulde naturligvis bestaae i, at dens Sedler vare acceptable i en temmelig betydelig Omkreds. Den kunde altsaa ikke nøies med en enkelt Industriassociations Indsats, men behøvede en Mængde af alle Slags, for at Actionærerne ikke skulde mangle de Varer, de maatte behøve. I Grunden maatte et saadant System medføre hele Landets industrielle Organisation gennem Communerne med en fælleds Centralbank, hvis Sedler skulde have Cours overalt.

Dette System, som kalder sig Bankens Demokratisering, har vistnok det forud for Louis Blancs, at det ikke gennem uhyre Skattepaalæg søger at tilveiebringe de nødvendige Fonds for Fortsættelsen af Industrien i demokratisk Stikfæle — det ignorerer tværtimod aldeles Statens Tilværelse — men det laborerer af den Feil at forverle Repræsentativer med virkelige Værdier. Thi saalange endnu ingen Fonds ere deponerede som Garanti for de udstedte Sedler, saa ere disse — hvad der saa end senere kan blive af dem — værdiløse. Kanter man sig at Kjøbmænd alligevel modtage dem i Tillid til Bankens senere Holdbarhed, saa vilde dette ikke stee efter deres nominelle Beløb, men efter Coursnotering, og Arbeidet, naar det engang kom frem med sine Produkter, havde da maattet finde sig i et lig-

nende Fradrag som det ellers lider ved Capitalgevinsten. Tænker man sig saadanne Banker grundede ved et oprindeligt Fond, der senere skulde amortiseres, eftersom Produkternes Omsætning maatte sætte Banken istand dertil, saa vilde Forrentningen heraf ogsaa fradrage Noget af Arbejdslønnen og stikke Capitalen en Nettoindtægt. Vi have her for Resten kun holdt os til Creditprincipet selv og ganske bortseet fra Muligheden af en saadan industriel Organisation af Communerne, som Proudhon har foreslaaet. At denne navnlig for Landbostanden vilde støde paa store Vanskeligheder, at den vilde være udsat for alle de samme Chancer af Concurrencen, som Privatindustrien, at den paa mangfoldige Maader vilde komme i Conflict med andre Statsformaal f. Ex. med Hensyn til Underviisningsvæsenet, det hører det ikke herhen nærmere at udføre.

Paa en anden Maade tænker Engländeren Mill, at Capitalens Magt kunde aftage (2. Bøg. 202—4. 207—9). Han bemærker, at Capitalernes Værdi synker, eftersom der er stort Tilbud af dem paa Markedet. Alle rentebærende Statspapirer stige da usædvanligt, og Capitalerne anvendes ofte til de hoveligste Foretagender (navnlig Jernbaneanlæg), for paa den Maade at gøres frugtbringende.

Men ofte gaar de til Grunde. Under saadanne Omstændigheder maa de Capitaler, der ere anbragte i nogensunde stikke Bedrifter lade sig nøie med en ringe Gevinst, undertiden med een Procent. Rigtignok pleier en saadan Overskyldning kun at være forbigaaende; saasnart en Deel Capitaler ere gaaede i Løbet ved uheldige Speculationer, indtræder igjen Efterspørgselen efter en større Maalestok og dermed Rentens Stigen. Men i Almindelighed stadfæster dog Erfaringen den Regel, at Capitalens Værdi under den stedse stigende Velstand er i Færd med at synke til et Minimum*). Under saadanne Omstændigheder antager Mill, at Capitalisterne ikke vilde være utilbøjelige til at optage Arbejderne som Medinteressenter i deres Bedrift, hvad der allerede

*) Sammentign: Basiat: harmonies économiques p. 310.

med Held skal være forsøgt af en Decorationsmaler i Paris og af den bekjendte Statsøkonom, Grev Gieskowskii, paa hans Godser i Posen. Herved opnaae Arbeiderne vel en større Andeel i Gevinsten, men præstere ogsaa mere end naar de arbejde for Løn.

V.

Den industrielle Friheds ubetingede Forsvarere.

Man pleier sædvanlig at betegne Theorien om en ubegrænset Frihed for Industrien som engelsk eller amerikansk, fordi i disse Lande Regjeringerne blande sig mindst i Borgernes Handel og Wandel og helst undgaae at lægge Hindringer i Veien for deres Entrepriser. Imidlertid deles Meningen om Rigtigheden af en saadan Politikk ogsaa af de fornemste franske Statsøkonomer, Say, Rossi, Chévalier, Dunoyer, Bastiat. Den eneste Fordring, de gjøre til Staten, er, at den skal respectere Eiendomme og Frihed, navnlig Arbeidets fulde og almindelige Frihed, at den maa være fast og stærk, for at Roligheden ikke skal forstyrres, thi uden Sikkerhed og Rolighed kan Industrien ikke trives, og dette forudsætter atter, at Borgerne ere tilfredse med den, staae paa en god Fod med den og selv have en vis Andeel i dens Styrrelse (Dunoyer 3. Pg. 361—64. Pg. 409. Bastiat *Mélanges économiques* 2. Pg. 141). Her see vi i Altfald Modsatning til Socialisterne, som ville gjøre Staten til Alt, denne reduceret til at overholde de almindeligste Beingelser for den borgerlige Næringsveis usforstyrrede Drift. Det er egentlig kun Politiforretninger, som man tillægger Staten; man haaber, at Dygtigheden og Selvstændigheden vil udvikle sig saa meget stærkere, jo mere Staten unddrager al Privatvirksomhed sin Betyttelse og indskrænker sig til sin bestemte Opgave at overholde Dr-

denen. Selv naar man ganske bortseer fra Understøttelser af Industrien og andre Indblandelser i den borgerlige Næringsvei, har Staten ved sit talrige Administrativpersonal, til Optagelse blandt hvilket en utallig Mængde Mennesker bestandig aspirerer, vønt Folket til Communismen eller til at tænke sig i sin Heelhed for-
 sørget paa Statens Bekostning. Denne Reining begunstiges end
 yderligere ved den classiske Dannelse, der er for steril til at være
 Nogen til virkelig Nytte i Livet (de Anstuelser den meddeeler,
 ansees endog for fordærvelige) og derfor bestandig vedligeholder
 en Mængde Aspiranter til de lønnede Embeder, der under et hel-
 digere Opdragelsessystem kunde have erhvervet Kundskaber, som kunde
 have sat dem istand til at bringe deres Fædreland videre paa Vel-
 standens og Fremstidets Bane (see F. E. Bastiat: *Mélanges* 2
 Pg. 169 fg.). Denne saavel for den franske som engelske Stats-
 økonomie siden Adam Smith eiendommelige Frihedsretning er
 kun bleven endnu skarper fremtrædende efter Socialisternes Be-
 stræbelser for gennem Associationen og Staten at faae Bugt
 med den individuelle Frihed. Dunoyer erklærer sig mod alle
 Arbeidsassociationsforsøg (3. Pg. 430), Bastiat (*mélanges* 2.
 Pg. 133) erklærer Staten for den store Fiction, gennem hvilken
 al Verden stræber at komme til at leve paa Andres Bekostning.
 Han efterviser meget klart det Illusoriske i at ville have Noget
 af Staten uden med det Samme at være beløbet paa, at den
 tager det tilbage gennem Skatter, som man jo f. Ex. har seet
 af Februarrevolutionens 45 Centimer. Men denne sidste Side
 forbigaar man sædvanlig. Ligesaa forfeert er det, at det Væ-
 sen, som man kalder Staten, skulde kunne ordne og beherske et saa
 umaadeligt Gebeet, som Industriens, hvor hver særlig Bebrift
 udfordrer Foretagerens hele Agtpaagivenhed. Den Orden, som
 kommer ud af Kræfternes frie Samvirken, deraf, at den ene,
 idet han tjener sig selv, tillige tjener det Hele, er langt sikrere
 end den kunstige Tvang, som Statens Haand kunde bringe ind
 i disse Forhold. Man vilde, siger Bastiat (*Harmonies* Pg. 192)
 renoncere paa sine fæde op plumpe Utopier, hvis man kjendte den
 skjønne Harmonie i den sociale Mechanik, saaledes som den af sig

selv har fastsat sig. Her have vi det saakaldte *Laissez faire*, *laissez aller*, som man saa tidt har bebreidet Frihedspartiet paa det industrielle Gebeet. Man forekaster det, at det ikke vil tilstede Forholdsreglers Anvendelse til Ordens Opretholdelse paa dette Gebeet, som man dog fordrer for det øvrige sociale Livs Vedkommenhe. Imidlertid er Consequentsen af Statens Indblandelse i disse Forhold, navnlig naar den skal have Arbejds Organisation til Hensigt, saa tidt paapeget, at vi her ikke behøve at opholde os derved. Navnlig maatte Staten tilrøve sig den hele Børneopdragelse og bestemme, hvortil ethvert Barn for dets Levetid skal anvendes efter de Gyver og Anlæg man maatte opbauge hos det. Den vilde herved komme til at angribe Familiernes Ret og overhovedet den individuelle Frihed i den vigtigste Afgjørelses Dieblif. Men denne, navnlig forsaavidt den har faaet sit Udtryk i hvad man kalder den personlige Interesse, har steds viist sig uovervindelig for Despotismen (man tænke f. Ex. paa den første franske Revolutions Forsøg paa at regulere Handel og Wandel) og ligesom den her har viist sig uimodstaelig, saaledes er dens Iver og Utrættelighed den fornemste Driveffeder i Industrien og Betingelse for, at denne skal bringe det til noget Stort. Men derfor maa den ogsaa være ubunden; i den Tilstand, som man betegner med Navnene *laissez aller*, *laissez faire* er netop Alt overladt til den private Foretagelseaand, til den Bodelyst, uden hvilken der ikke vindes. Derved er den store Produktion opstaaet, der har optaget en Mængde i Consumenternes Kreds, som tidligere maatte undvære disse Produkter.

Forsaavidt Modstanderne af den industrielle Frihed have bestridt Capital-Gevinstens Lovlighed, saa svarer hertil Frihedspartiet, at denne Gewinnst kun tilhører Arbeidet. Ethvert Menneske, siger Bastiat, nyder for Intet de af Naturen leverede Brugsgjenstande imod at have den Umage at samle dem eller give et Equivalent til dem, som gjøre ham den Tjeneste at uleiliggiggjøre sig for ham (*Harmonies* Bg. 217). Dermed bestrides Theorien om Grundrenten, som sædvanlig siden Ricardofattes som

et Udbytte af Jordens naturlige Bonitet, som et Overskud over enhver Capitalgevinst. Antager man nu i Modsætning hertil, at Udbyttet kun er at betragte som Resultatet af det anvendte Arbejde, der atter repræsenterer en vis Capital, saa staffer Prisen paa Produkterne kun en lovlig Gevinst og retter sig som i alle andre Forhold efter Tilbud og Efterspørgsel, er afhængig af Concurrencen mellem Jordbrugerne. Der er under saadanne Omstændigheder ikke det Mindste i Veien for, at Prisen paa Jordprodukter selv af den billigst drevne Jord ikke overstiger Produktionsomkostningerne, saa at der overhovedet slet ikke bliver Tale om nogen Gevinst. Concurrencen har i al Fald her som andersledes det Maal, at nedtrykke Priserne saa meget som muligt, saa at Ingen i Regelen kommer til at betale mere for Produkterne end hvad Produktionsomkostningerne og den nødvendige Capitalgevinst fordrer, og Ingen kommer til at arbejde for en lavere Løn, end som det Fradrag fra Bruttoudbyttet, som skal erstatte Capitalistens Forskud, gjør nødvendig. Men naar Frihedspartiet saaledes har reduceret Eiendomsbegrebet til sine rigtige Proportioner, ved at udelukke Alt derfra, som ikke er kommet istand ved menneskeligt Arbejde, saa venter det ogsaa at have sikket Eiendommen ikke blot mod Socialisternes Angreb, men ogsaa mod de Forsøg paa „Spoliation“, som Staten — her tænkes nærmest paa Frankrig — gjør sig skyldig i.

Hvo vilde nu (1848) (siger Bastiet *Melanges* 2. Pg. 11) vove at fremvise et Værksted eller overgive sig til et Foretagende? Igaar decreterede man, at det kun maatte være tilladt at arbejde et vist Antal Timer. Idag decreterer man, at Salairtet for et vist Slags Arbejde skal være fast; hvo kan forudsee Decretet imorgen, iovermorgen, og de følgende Dage? Sætter Lovgiveren sig engang i denne incommensurable Afstand over andre Mennesker, troer han af god Samvittighed at kunne disponere over deres Tid, deres Arbejde, deres Omsætninger, over Alt, som hører til Eiendom, hvilken Mand paa Landets Overflade kan da vide, hvor Loven vil sætte ham og hans Haandtering imorgen? Og hvo kan eller vil foretage Noget under saadanne Vilkaar. —

I Modsatning hertil opstiller Bastiat Eiendommen efter den Maade, hvorpaa han har opfattet den, som hævet over Loven og Loven kun som bestemt til at skaffe Eiendommen Respect overalt, hvor den er, overalt, hvor den danner sig, paa hvilken Maade nu end Arbeideren staffer sig den.

Med denne Lære er Frihedspartiet bestandig forblevet i Oppositionen i Frankrig, som har vedligeholdt sit udstrakte, Friheden hemmende Forvaltningsystem, er vedblevet med at reglementere Industrien i forskjellige Meninger, har selv for at beskæftige Arbeidsklassen ladet foretage store Bygningsarbejder paa offentlig Regning, og endelig ikke ved nogen Betænkelighed lader sig afholde fra at anvende Finantserne som den Iyster og atter gennem Laan at vælte en stor Byrde over paa Fremtiden. Den nuværende franske Regjering lægger ogsaa an paa at administrere Landet i økonomisk Henseende, om end hidtil kun ved partielle Forsøg, dens hele Indretning er af den Beskaffenhed, at Intet kan ligge udenfor dens Omraade eller være beskyttet mod dens Decreter, som den udsteder med samme Raskhed som den provisoriske af 1848. *)

VI.

Bjergværksindustrie.

For Fuldstændighedens Skyld vil det være nødvendigt at omtale en Industrie, som er underkastet ganske særegne Bestemmelser

*) Det nyeste og bekendteste Forsøg af den Slags er Kjødtarten, som fastsætter Priserne paa de forskjellige Slags Kød. Virkningen heraf har været, at Slagterne ikke længer kjøbte Orer af det bedste Slags, men folgte den ringere Sort Kød som den bedste. Man har senere for at afhjælpe disse Mømpær tænkt paa at give Slagteriet aldeles frit.

og ikke nyder den Frihed, som ellers tilstaaes industrielle Foretagender. Foraaavdt man under Bjergværksindustrien forstaaer enhver Opsamling af Skatte uden Hensyn til om det stcer ved Miner eller ikke (Diamanter og Guld findes jo ofte paa Overfladen og i Flobernes Sand), saa vilde ogsaa f. Ex. Perleskifteriet, der er et Regale, henhøre herunder. Men selv om vi bortsee fra de enkelte Brancher, som behandles som Regaler, saa er denne Industrie i Regelen underkastet ganske andre Indskrænkninger end Manufactur- og Fabrikindustrien. De Verbier nemlig, hvorefter der her handles, kunne være saa betydelige, og deres vedvarende Frembringelse kan være saa afhængig af en sagkyndig og indsigtsfuld Behandling af Minerne, at Staten ikke her kan overlade Sagen til det private Forgodtbefindende. Det kunde jo endog tænkes, at en Grundeier ikke engang vilde uleiligg sig med at benytte en betydelig mineralisk Rigdom, der kunde være skjult i hans Jordbund, og en Expropriation mod Erstatning og Overgivelse af Minerne til Bedrift i andre Hænder, maatte da blive Følgen. Det kunde ogsaa tænkes, at en Grundeier for den øieblikkelige Gevinstes Skyld kunde falde paa at spolere sine Miner, og ogsaa herimod træffer Staten Forholdsregler.

(De forskjellige Bestemmelser desangaaende i nydste Stater hos Rau 2, Pag. 58 fg.). I Frankrig bestemmer en Lov af 1810, at Minerne ere Nationaldomane, offentlige Eiendomme, som kun kunne blive private ved Concession af Staten, som ved Driften kun har at tage Hensyn til den offentlige Interesse (Dunoyer 2, Pag. 158). Industrien selv drives under Statens omhyggelige Tilsyn, som kan blive høist besværligt og undertiden bringer Entrepreneurerne til at opgive Driften. (Af 736 Concessioner, som eksisterede i Frankrig 1845, forbleve 287 ubenyttede). Man ønskede derfor friere Hænder for Bedriften — en Indskrænkning af de præventive Bestemmelser og streng Anvendelse af de repressive, foraaavdt Forsømmelser eller Overtrædelser maatte have fundet Sted. Navnlig maatte saadan Strengbed ifær anvendes paa den hensynsløseste Maade der, hvor de

til Arbeidernes Sikkerhed foreskrevne Indretninger maatte være forsømte, da disse her have en langt større Vigtighed end i den sædvanlige Fabrikindustri. I England omkom alene ved Explosioner fra 1812—34 1023 Arbeidere. Ogsaa blive Mange knuste, kvalte, druknede og levende begravne.

Denne Industrie stiller sig for Næsten med Hensyn til dens Bedrift ganske ved Siden af den store Fabrikindustrie og frembringer de samme sociale Forhold (beskyttende Forholdsregler for Arbeiderne, see Kap 2, Pag. 76). Hvad de amerikanske Miner, navnlig Sølvminerne i Mexico angaaer, da har Alexander Humboldt oplyst deres Rigdom i sit Værk over Ny Spanien. Han antager, at en enkelt Mine siden det 16de Aarhundrede har leveret et Udbytte af 1600 Millioner Fr. *Revue britannique* t. 30 p. 13, 14 (hos Dunoyer Pag. 124) fastsætter Nettoudbyttet af de amerikanske Miner ved dette Aarhundredes Begyndelse til 8,500,000 Pund Sterling, eller 212,500,000 Fr.. medens Udbyttet af de til Fremdragelse af de ædle Metaller anlagte Miner over hele Verden blev anslaaet til 291,980,000 Fr. Men alene Frankrigs Mineralproduktion blev i 1840 anslaaet til 214,382,161 Fr., altsaa til Mere end Beløbet af Amerikas Produktion af ædle Metaller. Og Englands Kulproduktion beløb sig i samme Aar til 360 Millioner Fr., og beskæftigede 200,000 Arbeidere. Jernminerne i England gave et Udbytte af 112 Millioner, Kobberminerne af 59 Millioner Fr. Disse Industrier levere Betingelserne for den sædvanlige Fabrikindustrie, som navnlig uden Kullene ikke vilde kunde holde sine Dampmaskiner i Gang, ligesom de ogsaa selv betjene sig af de samme mekaniske Kræfter som Fabrikkerne. En eneste Bedrift i Cornwallis betjente sig saaledes af Maskiner til et Beløb af 3000 Gsestes Kraft.

VII.

Agerbruget.

Denne Bedrift afhænger mere end nogen anden af de Foranstaltninger og Love, som gælde i Landet. Derfor finder der ingen andre sociale Forhold saa store Forskelligheder mellem Landene Sted, som i Landboforholdene. Man sammenligne f. Ex. den romerske Campagne med Lombardiet, Irland med England, de forskjellige Egne i Lybfland indbyrdes, og man vil finde de stærkeste Modsetninger i Landboernes Tilstand. Her er ogsaa et Gebeet, hvor man ikke ubetinget tør lade Productionens (Consumenternes) Interesse falde sammen med Producenternes. Man anseer det for rigtigere at vedligeholde en selvstændig Bondestand end om Productionen kunde forøges paa denne Stands Befordring. I England drives Landbruget fabrikmæssigt med Anlæg af store Capitaler. Den Arbeidsdeling, som finder Sted i Fabrikkerne, kan vistnok ikke anvendes paa Landbruget — mange af dets Forretninger kunne ikke engang foregaae saamtidigt — ligesom ogsaa Maskinkraftens Anvendelse her er mere indskrænket; men ikke desmindre sætter Landmanden eller Forpagteren sig ligesaa bestemte Diemed med Hensyn til sin Productions Bestaaffenhed som Fabrikanten; han vil producere en ganske bestemt nuanceret Species af Korn, ganske bestemte Arter af Dvæg, han overlader Intet til Tilfældet. Med Hensyn til Productionens Bestaaffenhed staaer saaledes vistnok den engelske Agerbrug over den continentale i dens forskjellige Skikkelser, men en agerdyrkende Stand, som svarer til den continentale Bondestand, savnes. Capitalen har fortrængt den saakaldte Yeomanry eller Selveierbondestand, ligesom den paa det kjøbstablige Gebeet har fortrængt eller reduceret Smaaaborgerne, og sat de store Godser (som de romerske latifundia, see Schulze Nationalökonomische Bilder aus England 1853) i Stedet for Bondegaardene. Disse Godser, hvad enten de tilhøre Lorder eller simple Capitalister,

drives af Forpagtere, som derfor udrede den saakaldte Grundrente til Herrerne (landlords). Her have ingen bekyttende Love opholdt Consequenten af Capitalanvendelsen paa Landbruget*). At Resultatet i England ikke er blevet det samme som i Irland, det skyldes upaatvivlelig den Omstændighed, at Fabrikkerne have modtaget en Deel af den Befolkning, som ikke længere kunde finde sit Udkomme ved Landbruget. Den nuværende engelske Landbrugsarbejder er Daglønner og boer enten tilleie eller i et af hans Arbeidsherre ham overladt Huus. Irlanderne derimod er Forpagter eller Jordleier (Cottier). Her har Folkeformereisen været saa stærk — uden at nogen Stadindustrie drog Overskuddet af Landbefolkningen til sig — at Prisen paa de smaae Forpagtninger kunde opstrues i det Uendelige (see Will 1, Pag. 326—333), idet de Lysthavende kun tænkte paa at nyde det til Livsopholdet absolut fornødne Minimum. At Herren i Regelen, naar det kom til Stykket, maatte slaae noget af og finde sig i en Afkortning paa Grund af den absolute Umulighed for Leieren at holde Contracten, gjør Intet til Sagen. Denne Tilstand — som maaskee nu, siden Udvandringen til Amerika og Australien har tiltaget i saa store Proportioner, er især med at forsvinde — er lige fordærlig for Befolkningen og Productionen. Saavel Dvægaavl som Kornavl forsømmes her ganske: det Høieste, hvortil en irlandsk Cottier bringer det, er til at holde et Sviin og ayle nogle Kartofler.

Forøvrigt er man vist gaaet for vidt, naar man ubetinget (saaledes Porter Pag. 162) har paaftaaet, at Agerbruget i det Store forholdsviis skulde medføre en større Production end Bedriften af mindre Jordlobber. Besidderen eller Brugeren af den mindre Lod har Lid nok tilovers for en Mængde Smaating, der maa oversees af den større Jordbruger, men som dog til sammentagne ikke ere uvigtige. Hvad Maskiner angaaer, da kunne i alt Fald Beboerne af den samme Landsby forene sig

*) At Landbefolkningen ikke holder Skridt med den øvrige Befolkning, efterviser statistisk Porter: Progress of the nation p. 54.

om Anskaffelse og fælleds Benyttelse af saadanne. Forøvrigt afhænger Besvarelsen af Spørgsmaalet, om den større eller mindre Bedrift er fordeelagtigst, af Hensynet til et Lands almindelige Næringsforhold. Landeieendommene, siger Dunoyer 1, Pag. 457, dele sig i Frankrig, forbi de i Almindelighed have større Værdi i de smaa Brugerens end i de store Forpagterens og Grundeieres Hænder, ligesom de af den modsatte Grund sammenhobes i England.

I Frankrig har Udslykningen af Joroder siden Revolutions-tiden stedsse været i Tiltagende*). Det er kun Befolkningens høiere Forbringelser til Livet, der have forhindret det i at komme saa vidt som paa Irland. Dog har man klaget over, at Dvægaflen har lidt Skade ved den altsfor vidt drevne Udslykning og man har længe fordret fri Indførsel af Dvæg — hvad der under den nuværende Krisis er tilstaaet. Imidlertid ansees dog Bondestandens Stilling i den største Deel af Frankrig for taalelig, og netop denne Omstændighed danner en Dæmning mod den altsfor raske Folkeformerelse (Bastiat: Journal des économistes 1846). Dog gjøre adskillige Egne navnlig Elsaß og nogle vinddyrkende Strækninger herfra en Undtagelse, idet Beboerne sukke under Trykkel af Hypotheker, der forhindrer dem fra at svinge sig op til Velstand. Denne Skjæbne deles for Resten af Bondestanden i det vestlige Lybskland, hvis Jordbrug for en Deel bestaaer i Vinculturen, som de ikke kunne magte ligeoverfor den store Capitalbedrifts Concurrence (see Niehl: die bürgerliche Gesellschaft).

I England og Frankrig finde vi Agerbruget fuldkommen frit, men dog med ganske modsatte Resultater, baade med Hensyn til Production og Befolkning. I andre Lande er Agerbruget knyttet til en Mængde sociale Institutioner og har været Gjenstand for en vidløftig Lovgivning. Angaaende Lybskland see Rau 2 Pag. 73 fg. Imidlertid har Revolutionen 1848 medført en Mængde Forandringer i disse Forhold selv i Østerrig,

*) Man anslaaer Grundeierens Antal til 5 Millioner. For Resten see det Statistiske hos Porter Pag. 84.

Hvor de saakaldte Feudalhyrder bleve ophævede. I det østerrigste Italien og Toscana herskede det saakaldte Halvforpagtnings-system, (som bestaaer i at Bonden med en større eller mindre Capital-indførsel af Grundeieren udreder til denne et vist Beløb undertiden det Halve af Udbyttet, og for Resten ved den gjængse Skik er sikret imod at fordrives fra Gaarden, som i Regelen bliver i hans Familie). Dette Systems Virkninger skildres meget forskjelligt. Sismondi, selv Godseier i det Toskanste, omtaler det som fortræffeligt, navnlig som en moralsk Dæmning for Folkeformerelsen. Engelske Skribenter som Arthur Young og Macculloch skildre det som forbættende baade med Hensyn til Befolkning og Production, som en Kilde til vedvarende Armød, og Lykseren Beda Weber (Charakterbilder 1853) stadfæster dette idetmindste for Lombardiets Vedkommende.

Man vilde altsaa kunne anføre Frankrigs Exempel som Beviis paa, at der ingen bestyttende Love behøves til Bondestandens Velgighedsbælske. Man har ladet Handelen og Vandelen siden Revolutionstiden selv stabe Tilstanden og Landbostanden er conserveret. Imidlertid forekommer dens Stilling dog præfær nok; hvor fast end Bonden holder ved sin Gaard, saa maa han dog slippe den, naar der bydes ham mere for den end den har Værdi for ham. Dette kan enten skee fra den Side, som vil bringe store Strækninger sammen til fabrikmæssig Drift eller fra den Side, som end yderligere vil dele Jordlobden. Dombasle paastaar, at Frankrig ved Anvendelsen af bedre Midler vilde kunne frembringe det Treobbelte af den daværende Production (1845). Men heri ligger en Fare for Bondestandens Sikkerhed, naar den ikke selv sikrer sig disse bedre Produktionsmidler, thi den maa ellers overlade Capitalen at gjøre det. Paa den anden Side kan Menneskeformerelsen gjøre Udnyttningen saa fordeelagtig, at baade Production og Landbostandens Selvstændighed kan blive truet.

De danske Landbostofhold have udviklet sig ret taaleligt saavel med Hensyn til Productionen som til Befolkningen. Fæstevæsenet ansees ikke for gunstigt for Productionen, fordi

Brugeren ikke gjerne anvender noget bethdeligt paa den fæstede Gaard. Men Antallet af Fæstegaarde indsvinder stærk. Medens der efter Bergsøes Statistisk (2den Deel) for 100 Aar siden næsten ingen Selveiergaarde gaves, beløb disses Antal i 1835 sig til 66,490 (fra over 1 til 12 Tønder Hartkorn) og i 1847 oversteg deres Antal Fæstegaardenes med det Dobbelte. Senere er som bekjendt Salget af Fæstegods gaaet endnu raskere end før*). Saavel i Productionens som i Landbostandens Interesse blev Udsiftningen af Jorder fastsat ved Forordningen af 23de April 1781; i 1835 var der kun 64,100 Tønder Land uudsiftet. For at forebygge en altsor vidt dreven Udsiftning af Jorden, er denne ved Forordning af 25de Juni 1810 stillet under offentlig Control; dog har dette ikke kunnet forhindre Overbefolkning og Næringsløshed især i saadanne Egne, hvor man i Tillid til Huusfliden har udslykket Jorden for meget. I 1851 forsøgte Ministeriet ved en Folkethinget den 25de October forelagt Lov om Jordeiendommens Udsiftning og Sammenlægning at bevirke Tillægeligheden af at sammenlægge Gaarde under fælleds Drift til et Beløb af 20 Tønder Hartkorn og atter at udparcellere større Gaarde til mindre paa to Tønder. Hensigten hermed var vel nærmest at skaffe Capitalen en større Indflydelse paa Landbruget og dermed tillige at forøge Productionen. Som Modvægt herimod var der ved det tilsigtede Parcelleringssystem paatænkt at lette den mindre Formuende Udgang til at nedsatte sig. Denne Lov blev saaledes modificeret, at Ministeriet tog den tilbage. Men man seer heri et nyt Beviis paa den Stræben hos Lovgivningen at forene Productionens Larv med Conservationen af de bestaaende Forhold. Som allerede ovenfor omtalt har Udsiftningen efter den Udstrækning, hvori den hidtil har fundet Sted, kun i enkelte Tilfælde bidraget til at fremkalde Næringsløshed. Et egentlig Landboproletariat kan kun søges i Huusmandsklassen. Efter Bergsø 2. Pag. 8 var der i 1835 af 90,038 Huse 26,557 jordløse. Det er kun

*) See Meddelelser fra det statistiske Bureau 1. p. 87. 2. p. 1. fg.

Besiddere og Leiere af disse sidste som ansees for Proletarier. De leve af Dagløn, forsaavidt de ikke drive en eller anden haanslig Industrie.

VIII.

Pengeproduction.

Ved denne Industrie forstaae vi ikke Exploitationen af Guld- og Sølvminerne, men den Forretning, som bestaaer i at anbringe Penge paa de Steder, hvor de fordres. Disse Penge tilveiebringes ved den Credit, hvoraf Ublaanderen er i Besiddelse og som bestemmer Folk, der ikke selv ville disponere over deres Formue til at deponere dem hos Banquieren, der da efter Forgodtbeholdende anvender dem deels til Ublaan til Entreprenører, der selv mangle Capital, deels til Discontering af Papirer, som han da atter strax sætter i Circulation til sine Forretningsvenner og altsaa benytter som Contanter. Man vil see, at denne Industrie ingenlunde er uproductiv; uden den vilde saavel Statsforetagender (s. Gr. Krig, bekostelige Anlæg o. s. v.) som Privatentrepriser i høi Grad blive vanskeliggjorte, da Pengene ikke altid befindes sig i de rette Hænder, hvorhen det er Banquierens Opgave at bringe dem. Det er naturligt, at Pengemagtens Repræsentanter oftere komme til at indtage en for Staten ubehagelig Stilling, hvad der navnlig skeer ved en lav Coursnotering af Statspapirerne, naar Tvivl om Statskassens Bedrøftelighed begynde at opstaae. Man har oftere søgt at forhindre saadan Cours ved at lukke Børsen, forbyde Handelen med Statspapirer (Agiotagen), men det har altid været forgæves. Om end undertiden ved enkelte store Bankherrer's Indflydelse kunstige Courser have kunnet opstaae, saa have disse dog aldrig holdt sig længe. Pengemarkedet holder sig selv i Røgevægt og ethvert Indgreb for paa en kunstig Maade at

regulere det, vil altid mislykkes. Er Discontoen paa Markedet f. Ex. 6 eller 7 pCt., saa røber dette en Ændring i det sædvanlige Forhold mellem Tilbud og Efterspørgsel, der regulerer dette ligesaa vel som andre Markeder. Hvad der gælder om Discontoen, gælder for Resten om Capitalrenten overhovedet. Den retter sig efter Tilbud og Efterspørgsel og det er umuligt at regulere dette Forhold anderledes ved Love. Man kan længe have levet i den Overbeviisning her i Danmark f. Ex., at man skulde de 4 pCt. en Lovbestemmelse — i Sverrig var jo 6 pCt. den legale Rentefod — medens man kun har faaet Capitaler af Private til den Pris, saalænge det var den fordelagtigste Maade at anbringe dem paa og i modsat Fald trods alle Love vilde have kommet til at betale dem dyrere i Form af Honorar, Skadesløsholdelse, Sikkerhedspræmie eller deslige (see „Fædrelandet“ 1855, Nr. 16 2den Spalte). Vi have allerede havt Leilighed til at omtale, at Sikkerheden er et Hovedhensyn ved Capitalers Anbringelse og at man hellere lader sig nøie med en mindre Rente, naar Capitalen selv er sikker. I Orienten, hvor Retsstilstanden er usikker, er Renten høi, medens den i England undertiden synker ned til 1 pCt. Man kunde derfor vistnok ganske have frigivet Rentefoden i den nye Lov denne Gjenstand vedkommende og ikke gjort noget Forbehold i Grundeidendommens Interesse, thi det blev oplyst ved denne Leilighed, at man dog af og til havde maattet tage sin Tilflugt til Bevillinger fra Regjeringen, for at kunne optage Laan navnlig paa 2den og 3die Prioritet til en høiere Rente end den lovbestemte. Med Hensyn til de øvrige Slags Ublaar er nu Rentefoden frigiven og det vistnok med fuldkommen Ret. At Renten maa stige i Forhold til den Risco, som er forbundet med Capitalens Ublaar, maa man finde i sin Orden; det Obiøse ved Pengeudlaan paa saadanne Betingelser skyldes fornemmelig den Omstændighed, at Forbudet mod at overstride et vist Rentebeløb afholdt rebelige Folk fra at inblæde sig paa denne Slags Forretninger, hvor man maatte omgaae Lovene.

De, som ikke generede sig herfor, havde Mibler nok til at stikke sig mod Straf.

Ved Fastfattelse af en Rentefod indgriber Staten i den private Eiendom, som ikke faaer Lov til at gjøre sig gjældende efter sin fulde Værdi, saasnart Rentefoden paa Markedet er højere end i Loven*). Det er begribeligt, at Capitalisterne i saadanne Tilfælde søge paa enhver anden lovlig Maade at gjøre deres Penge frugtbringende. Det bliver saaledes en Følge af den høie Rentefod, at en Deel Mennesker, som før ublaante deres Penge, nu søge selv at anvende dem i et industrielt Virksomhed, i Danmark vel for det Meste ved at kjøbe en Grundeiendom, andre Steder ved mere omfattende Speculationer**). Derved bliver det vanskelige for dem, der søgte Andres Capitaler til Befordring af deres egne Entrepriser at komme ud af det, og Productionen, som ikke befinder sig i de rette Hænder, kommer saaledes til kort. Den faste Rentefod kommer saaledes til at skade dem allermest, som den vil gavne, nemlig Paanerne, og gjennem dem, som for en stor Deel have Landets Industrie i deres Hænder, Productionen, den almindelige Rigdom.

Vi have allerede omtalt, at i vor Tid Capitaler ikke fattes paa Markedet. Vi see det f. Ex. hertilands af den Lethed, hvormed man anvender store Capitaler paa Jernbaner, om hvis Forrentning der næres saa stærke Tvivl. Det er ikke Rigdommen paa ædle Metaller, uagtet denne er tilstaget saa meget i de senere Aar, det er heller ikke Productionens Rigdom alene, hvorpaa det her kommer an, men det er den navnlig paa den sidste grundede Credit, som er istand til at gjøre den forhaanden-værende Rigdom disponibel som Capital, der kan anbringes i nye Foretagender. Med jo større Lethed altsaa Capitalerne kunne reises, til en saa meget lavere Pris tilbydes de. Productionens Fremgang og den deraf fremgaaende Nationalrigdom indeholder den bedste Vorgen for en lav Rentefod. Vi tale

*) See „Fædrelandet“ 1855 Nr. 31, 3die Spalte.

**) Sfr. „Fædrelandet“ Nr. 31, 4de Spalte.

naturligvis her kun om Ublaan mod fuldkommen Sikkerhed for Capitalens Restitution. Hvad Renten i et vist Tilfælde paa Grund af den manglende Sikkerhed kan blive, det er uberegneligt, da dette beroer paa Vedkommendes Bedømmelse af Chancerne for Capitalens Gjenerholdelse.

Vi have her betragtet Capital- og overhovedet Pengeublaan under Kategorien af en Industri, uagtet saadanne Ublaan sædvanligen — idetmindste hertillands — finde Sted uden nogen „professional“ Mand's Mellemkomst. Men dette gjør Intet til Sagen; der har nu engang dannet sig en Pengeindustrie og saasnart det gjælder om noget Betydeligt, maa man henvende sig til den. Den producerer, d. e. bringer tilstede Capitalerne lige- som Fabrikindustrien frembringer Varerne, og har dem disponible altid til de gjængse Priser. Under større Forhold absorberer den ogsaa stedse den private Pengetrafik, og bevirker derved en Fasthed i Priserne eller Renterne, som vanskelige danner sig, hvor Trafikken drives under Gaanden. Denne Industri danner et Pendant til den store Privatindustri og har overhovedet antaget dennes Proportioner. Medens de ældre Banquierer næsten udelukkende havde deres Kunder i Staterne, have de nyere deres fornemste Indtægtskilder fra Industrien (man tænke f. Ex. paa Jernbanerne). Vi have derfor afsluttet dette Afsnit om Industrien med Pengeproductionen.

IX.

Productionen og dens Affætning ved Handelen.

Spørgsmaalet om den industrielle Frihed finder sin sidste Afgjørelse i Spørgsmaalet om Handelsens Frihed. Det er nemlig Handelen, der bestemmer dens Skjæbne baade paa det inden- og

udenlandſke Marked. Producerer Industrien nemlig kun for det indenlandſke Marked, ſaa kan Handelen concurrere med den ved at ſalghde udenlandſke Varer, producerer den for Ublandet, da kan den kun naae ſit Marked ved Handelsens Mellemkomſt. Til Industriens Fremme udfordres alſaa ikke blot Frihed for h mmende Baand paa ſelve Productionen, men ogſaa Frihed med Henſyn til Omſ tningen, ſom er en Betingelſe for at Producterne kunne blive affatte der, hvor de ere meeſt ſ gte. Den indv trielſe Frihed fordrer alſaa Handelsens Frihed, den er ikke engang mulig uden denne. Handelen er Industriens Slutſteen, paa den Maade ſelv en Industri *); det forſtaaer ſig af ſig ſelv, at den maa kaldes productiv, uagtet mange Stats konomer kun ville bruge dette Udtryk om ſaadan Virkſomhed, der giver en vis Gjenſtand den Stikkelſe, hvorved den  gner ſig til Forbrug. Productionen kan ikke ſiges at v re f rdig, for det vedkommende Product er bragt Conſumenten ſaa n r, at han kan tillegne ſig det. Productet er kun for Conſumtionen og det er gjennem Handelen, at det naaer til denne ſin Beſtemmelſe. Ved denne Handelsens Mellemkomſt ſ ies et nyt Tilſ g til Productionsomk ſtningerne, ligesom ogſaa en ny Gevinſt for K bmanden, ſom Conſumenten maa udrede. Denne Gevinſt har ganſke den ſamme Grund ſom den, der tilfalder den indv trielſe Entrepreneur; K bmanden har indſat ſin Capital i de Varer, ſom han forhandler, og det er denne Riſico, ſom berettiger ham til Gevinſt, ganſke bortſeet fra den perſonlige Andeel, han ſelv paatager ſig af Forretningerne. Denne Riſico bliver ſaa meget ſtorre i den egentlige Verdenſhandel, hvor det g lder at overſtue en M ngde Forhold, beregne en M ngde Indv rkelſer, der kunne indv rke paa Markedet, medens dog ofte Tilf ldet ganſke uventet overraſter og vilka rlig fordeles Tab og Gevinſt paa den ene eller anden Side.

Da der kun produceres for Conſumtionen og det er Handelsens

*) Dunoyer 2 p. 200 indbefatter den under Begrebet industrie voituri re.

Opgave at bevirke denne Overgang fra Production til Consumption, saa ligger det i Sagens Natur, at denne Overgang maa kunne stee saa raft og usforstyrret som muligt, at Consumenterne maa kunne nyde godt af denne Raftighed og Usforstyrrethed ved Priisbilligheden, som deraf bliver Følgen. Indtræder f. Ex. Skibbrud og gaar mange Varer derved til Grunde, saa opstaaer derved en Forbyrrelse, som ikke laar i den oprindelige Beregning, der tvertimod gif ud fra, at Varerne uden nogen Forstyrrelse skulde naae deres Bestemmelsessted. Have vi altsaa Productionen given, saa er Handelsens Frihed givet som en dertil nødvendig knyttet Forbring om at denne Production maa blive til Consumption, om at Varerne maa finde deres Kjøbere. Det vilde kun lidet nytte at give Industrien Frihed, naar man samtidig dermed vanskeliggjorde den Afgangen til dens Kunder ved at stoppe Producterne i deres Bevægelse henimod Consumenterne.

Det er dog dette, som er steet ved Staten. Staten lægger sig imellem en umiddelbar Forbindelse mellem dens egne Borgere og andre Staters, den seer i Productionen, forsaavidt den udgaar fra et andet Land, et Statsforetagende sigtende til at berige denne Stat og dette vil den i alt Fald ikke skal stee paa dens egen Befordring. Den har som Middel til at modvirke det usforstyrrede commercielle Samkvem fortræffelige Indretninger fra Middelalderen, der kun forbre en hensigtsmæssig og tidsvarende Modification. I Middelalderen opførte man Befæstninger, for fra disse at „rangonnere“ Handelen og aftvinge den forskjelligte Afgifter (péages), Grobrerne concessjonerede Handelsmonopoler mod visse store Afgifter (see f. Ex. om Wilhelm Grobreren Dunkley: the charter of the nations p. 22) og behandlede hele denne Branche fra et udelukkende fiksalt Standpunkt. Disse kun paa Vilkaarlighed grundede Indretninger vandt i Tidernes Løb Hævd og bleve anseete ikke blot som nødvendige for Staten men ogsaa som gavnlige for Samfundet. Man tænkte ikke paa at udvide Friheden, men kun paa at benytte den for sig selv, tænkte sig kun Handelen som Monopol, hvorfra man søgte at udelukke Andre. Spanierne,

Hollændernes, Hansestædernes Afsejls er i denne Henseende be-
kjendt nok. Paa den Maade var det ikke naturlige men kunstige
Priser paa de tilførte Producter, som Consumenterne maatte be-
tale. De værste Misligheder af den Slags saldt rigtignok
bort ved Verdenshandelens succesfulde Befrielse, der kun ved
den Napoleonske Continentalblocus paa kort Tid blev afbrudt,
men de ved Tolddyssen opreiste Barrierer mellem Nationerne bleve
dog fremdeles staaende, og det blev derved umuligt at opnaae
nogen fælles Pris paa de i alle Lande ligemeget søgte Pro-
ducter, der efter Tariffens Forskjellighed maatte betales med for-
skjellige Priser. Det er ikke blot Productions- og Forsendelses-
omkostninger tilligemed Kjøbmandens Gevinst, som Consumenterne
maa ubrede, men ved Siden deraf en vilkaarlig Skat, som
maa skee var saa høi, at den maatte afholde dem fra at kjøbe
Producterne.

Denne Omstændighed kunde vistnok bidrage til, at Capitaler
bleve anvendte paa Forsøg paa at frembringe de Producter, der
vare for kostbare til at erholde andetstedsfra. Der kunde paa
den Maade opstaae en indenlandsk Industri, som ellers maaskee
vilde være bleven hæmmet i sin Udvikling ved den udenlandske
Concurrence og Landets Rigdom siges paa den Maade at være
tiltaget. Man fandt da paa at unberlægge Tollden et fligt
productivt Niemed, uagtet den notorisk har en ganske anden Op-
rindelse i Middelalderens retløse Tilstande, og ved at udføre det
overleverede Tolldsystem videre lod man sig lede af dette Hensyn
til Productionen. Colbert søgte nemlig paa den Maade at
hæve Industrien i Frankrig, og det saakaldte Merkantilsystem
har videre udviklet den Grundsætning, at der maa være Ligevægt
mellem Indførsel og Udførsel, noget som vistnok forsaavidt er
ganske rigtigt, som den ene Nation maa undgaae at komme i
Gjæld til den anden, hvad der dog neppe er synderlig Fare for,
da Handelen vist ikke betroeer Nogen mere end den har Sikker-
hed for at kunne faae betalt. Altsaa Tollden er efterhaanden
fra sit oprindelige fiskale Niemed bleven hævet til protectionistisk
Værdighed som en af Industriens og Productionens fornemste

Drivesjebre, den har fundet sine skarpsindige Theoretikere, der have bragt den i Egenkab af protectionistisk Anstalt i System. Smidleriid maa de nærmeste Spørgsmaal altid først besvares. Altsaa: hvo betaler Omkostningerne ved den indenlandske Industri, der holdes i Gang ved Tolden, hvo erlægger det Overflud, som dens Priser indeholde over de fremmede Producters Priis? Dette erlægges af det beskyttede Indlands Consumenter, som ikke mærke Productionens Velgjerninger paa anden Maade. Naturligviis maa Mange, som vel kunde købe Producterne til Udlændets lavere Priser, her undvære dem. Dernæst: vilde ikke den Production, som Befolkningen i et rigt Land uden Beskyttelse vilde have hengivet sig til, have indeholdt langt større Værdi, d. e. været istand til at indløse et langt større Quantum af Importer, end der kan være Tale om at opnaae ved den beskyttede Production? Vilde Værdien af en vis Nationalproduction paa Verdensmarkedet ikke være større, naar den var overladt til sig selv end naar den havde faaet en kunstig Retning ved Beskyttelsen? Dette er et Spørgsmaal, som i ethvert concret Tilfælde kan besvares paa forskjellig Maade, men det er i Forbindelse med det foregaaende tilstrækkeligt til at afkræfte Paastanden om Toldtariffernes absolute Productivitet. Det Nærmeste, som falder i Sinene ved disse, er tværtimod den Hindring for Consumptionen af de falskede Producter, som de medføre, og som altsaa ikke blot føles som Tab af Producenterne.

Naar man engang har vænt sig til visse Institutioner, saa faaer man efterhaanden en vis Overtro paa dem og frygter alle mulige Farer som Følger af deres Forsald. Dunkley (charter of the nations p. 19) omtaler, at Kjøbmænds og Fabrikanters Overtro paa Beskyttelsen vedligeholdte sig længe, men „at der nu kun er faa Personer, som ikke antage, at det maa være vor Politikk som et mercantilt Folk at tilstede vore Naboer enhver mulig Leilighed til fordeelagtig Handel; og at købe paa det billigste Marked Verden tilbyder og sælge paa det dyreste, er en naturlig Ret, ligesom det er en almindelig Betingelse for Velvære saavel for Individer som Samfund." Men om end

Meningen om Toldtariffers Productivitet er trængt tilbage i England, saa har den saa meget ivrigere Tilhængere paa Fastlandet, hvor Fabricanterne bestandig repetere, at de ville blive ruinerede uden den beskyttende Told og drage hele Stæders Befolkning med sig i denne Ruin. Her have vi en allerede bestaaende mægtig Interesse, som erklærer, at den staaer og falder med Protectionen og den har billig Forbring paa at der tages Hensyn til den. Et andet Spørgsmaal er det rigtignok, om den taler Sandhed, om den har det rette Overblik over Forholdene, saaledes som de maatte udvikle sig i Tilfælde af Beskyttelsesstødens Ophævelse. Man tænke sig Ophævelsen af Forbudet mod Indførsel af Silke i England under Ministeriet Husfisson 1826, og dets Ombytning med en Afgift af 30 pCt. af Værdien. Man antog almindelig, at den fuldstændige Ruin af Manufacturerne vilde blive Følgen, dog bevirkede den saaledes aabnede Concurrence et større Forbrug og Anlæg af flere Manufacturer og Silkevæverne i Macclesfield trak Ministeren nogen Tid efter i Triumf gennem deres Gader som den, der havde reddet deres Bedrift fra Undergang (see Dunkley p. 109). Foruden de nærmest interesserede Fabrikanter ere ogsaa de continentale Statsmænd protectionistiske. Thiers Tale i Nationalforsamlingen mod Bastiats Theorier er bekjendt. De ledes deels af fiskale Hensyn, uagtet Toldsatsernes Nedsættelse ikke altid medfører nogen Formindskelse i den samlede Intrade, idet det langt større Forbrug erstatter Skattens Høide (see Porter p. 490. Dunkley p. 283); dernæst maa de tage et billigt Hensyn til den talrige Repræsentation, som Fabrikstanden i Regelen har havt i Kamrene. Under Louis Philip saae man endog en Klædefabrikant (Gudin Gribaine) i Ministeriet.

Som Resultat af denne almindelige Undersøgelse, der forøvrigt Intet afgjør med Hensyn til Beskyttelsessystemets Anvendelighed i bestemte Tilfælde, staaer altsaa den Sætning fast: at Toldbæmningen ikke er et i Forholdenes Natur grundet Ophold for Productionen paa dens Reise til dens Bestemmelses-

sted, hvor Consumptionen venter den, men at det correcte Forhold vilde være den umiddelbare Overgang uden Anstød eller Hindring.

X.

Det protectionistiske System.

Det saakaldte Prohibitivsystem, som gaaer ud paa en fuldkommen Udelukkelse af visse Varer fra et Marked, kan i enkelte Tilfælde være grundet i Antagelsen af visse Varers Fordærvelighed (saaledes Udelukkelsen af Opium fra China), men kan ogsaa kun have til Hensigt at beskytte en vis Production. Det er temmelig ligegyldigt, om Udelukkelsen udtales udtrykkelig eller Beskyttelsestariffen sættes saa højt, at ingen Concurrence bliver mulig. Saadanne Tariffer indeholdt de engelske Kornlove af 1815, som fastsatte, at Hvede Slet ikke maatte indføres, naar ikke Quarteret hjemme kostede 80 Shillings (Dunkley Pg. 36), og for Resten skulde fortoldes efter en urimelig Skala. Sædvanlig have Protectionisterne nu opgivet slige Tariffer og list bemærker (Pg. 433): I Almindelighed maa man antage, at der, hvor en Industrie ikke kan opkomme ved en begyndende Beskyttelse af 40 til 60 pCt. og ikke kan holde sig under en vedvarende Beskyttelse af 30 til 40 pCt., maa Betingelserne for en Manufacturkraft savnes. Det er altsaa for en saadan Tarif, at Protectionspartier træder i Skranken og vi kunne her udelukkende holde os til den omtalte tydske Forfatter, som har samlet Alt, hvad der fra et politisk og økonomisk Standpunkt kunde anføres for Beskyttelsessystemet. Hovedbetragtningen er af politisk Betsæffenhed. Det er Staten og Nationen, der skulle besæffes i deres Eksistens ved den almindelige Rigdom. Det er ikke Productionen eller Rig-

dommen, der er Diemed, men Nationens Sammenhold og Kraft. Skolen — d. e. den herskende Frihandels-theorie — tænker ikke paa Nationens Magt og Uafhængighed, fordi den ikke gjør den enkelte Nations, men overhovedet Samfundets Deconomie til Gjenstand for sine Forsninger (Pg. 264). Skolen har forudsat en Tilstand, der først skal komme, nemlig Universalunionen og den evige Fred, som virkelig bestaaende (Pg. 192). Under denne Forudsætning er vistnok Fordringen om Handelsfrihed fuldkommen grundet (Pg. 188); ligesom ogsaa Duesnay erklaerede, at Kjøbmændene af alle Nationer bannede en Handelsrepublik (Pg. 183). Men denne fuldstændige Nullificering af Nationen og Statsmagten, denne Opøstelse af Individualiteten til Princip for al staaende Kraft kunde kun gjøres plausibel, idet man ikke gjorde den staaende Kraft, men det Skabte, den materielle Rigdom, eller tværtimod kun den Værdie, som det Skabte har i Omsætningen, til Hovedgjenstand for Forsningen. Materialismen maatte stilles ved Siden af Individualismen, for at skjule den umaadelige Sum af Kræfter, som tilflyde Individet af Nationaliteten, Nationaleenheden og den nationale Consøderation af de produktive Kræfter. Man maatte lade en blot Theorie om Værdierne gælde for Nationaløconomie, fordi kun Individerne frembringe Værdier og Staten udbygtig til at skabe Værdier, maa indskrænke sin Virksomhed blot til Fremkaldelse, Beskyttelse og Befordring af Individernes produktive Kræfter (Pg. 477—78). Rist sætter nu i Stedet for Værdierne de produktive Kræfter (Pg. 203) som Rigdommens Kilde og den egentlige Rigdom, og han uddrager heraf den Slutning (Pg. 217), at om der end ved Beskyttelsesstolben bringes et Offer i Værdier, saa bliver dette dog erstattet ved Erhvervelsen af en Productivkraft, som ikke blot sikrer Nationen en uendelig større Sum af materielle Goder for Fremtiden, men ogsaa sikrer den industrielle Uafhængighed i Tilfælde af Krig. — Krigen, siger han (Pg. 265), virker selv som et Prohibitivsystem, idet den forstyrrer Nationernes gjensidige Handelsforhold; den fremkalder Manufacturer og Fabriker og lærer derved Folket den store For-

deel at kjende, som ligger i en selvstændig Manufacturkraft; den overbeviser det faktisk om, at det har vundet mere end det har tabt ved Krigens Forstyrrelse af Handelen (smkn. Pg. 429).

Dette System af „produktive Kræfter“, som saaledes stilles mod de statsøkonomiske „Bærdier“, hviler aabenbart paa den Forudsætning, at disse Kræfter uden Statens Bestyttelse eller Krigens Nød vilde have slumret, eller i al Fald faaet en uheldig Anvendelse. Staten siger: det ligger i vor Nations Fordeel, at vi selv fabrikere disse eller hine Manufacturvarer, men da vi med Ublandets frie Concurrence aldrig kunde komme i Besiddelse af disse Fordele, saa have vi forsaavidt indskrænket dem, som vi agte det for nødvendigt at give dem iblandt os, som ville anvende deres Capitaler paa den nye Industriegren og dem, som ville hellige den deres legemlige og aandelige Kræfter, de nødvendige Garantier for at de ikke skulde tabe deres Capitaler eller forseile deres Livsbestemmelse (Pg. 246). Det er Umuligheden af at modstaae den engelske Concurrence, som bestandig forudsættes. En Nation, som i Rigdom og Manufacturkraft staaer langt tilbage for den engelske, kan ikke indrømme Engländerne nogen fremherstende Concurrence paa sit Manufacturmarked, uden paa blivende Maade at komme i deres Gjæld, blive afhængig af deres Pengevæsen og indbraget i deres Kriser (Pg. 391). Den Omstændighed, at Productionen, især siden den saa overordentlig er understøttet ved Maskinvæsenet, ingen andre Grandser har end Capitalbesiddelsens og Afsetningens, sætter den Nation, som er begunstiget ved en gennem Aarhundreder forsat Industrie, ved Ophobning af umaadelige Capitaler, ved udbredt Verdenshandel, ved Beherskelse af Pengemarkedet gennem store Creditinstituter istand til at erklære alle øvrige Landes Manufacturer Odelæggelseskrigen (Pg. 416). Som Betaling for sine Produkter vil England ikke modtage Fabrikvarer, men kun Naastoffer, som allerede Georg den Førstes Ministre have erklæret 1721 (Pg. 311 og 469). List antager altsaa, at alle civiliserede Nationer, hvis den frie Concurrence fik Overhaand, vilde blive reducerede til Algerdyrkningen, hvis Produkters Afsetning er saa prekar paa

Grund af Concurrencen (Pg. 263) og som overhovedet have en saa ringe Ombytningsværdie (Pg. 395). Resultatet bliver altsaa tilsiðst, at den kjøvende Nation kun med rebe Penge tilbytter sig den industriedrivende Nations Produkter (Pg. 395). Nabenbart er den herskende Theorie forfalden til det modsatte Extrem af det saakaldte Merkantilsystem's Bildfarelser. Vistnok var det falsk, naar man paaastod, at Nationernes Rigdomme kun bestod i ædle Metaller, at en Nation kun kunde blive riig, naar den udførte flere Varer end den indførte og derved, at Bilantsens Saldo blev udjævnet ved Indførselen af ædle Metaller. Men falsk er det ogsaa, naar den herskende Theorie under de herskende Manufakturforhold paaastaaer, at det ikke kommer an paa, hvor mange eller hvor saa ædle Metaller, der circulere i en Nation, at Frygten for at besidde for saa ædle Metaller kun er frivøl, at man skulde snarere opfordre til deres Udførsel end begunstige deres Indførsel. Men saalænge affondrede Nationalinteressers bestaae, vil Statsklogskaben byde enhver stor Nation at beskytte sig ved sit Handelsystem imod overordentlige, dens hele indre Ækonomie omstyrte Pengefluctuationer og Prisrevolutioner, og dette Formaal kan den kun opnaae, idet den stiller sin indre Manufakturproduction i et rigtigt Forhold til Agriculturproductionen og Indførselen til Udførselen (Pg. 393—94). Her have vi altsaa fra Forf. Side en udtrykkelig Stadfæstelse af det saakaldte Merkantilsystem, som havde en saa stor Skræk for Udførsel af Penge. Vistnok er denne Skræk ikke ganske ugrundet. Henseer man til Spaniens Exempel, som forarmedes trods den nye Verdens Skatte (uagtet Udførslen af ædle Metaller var forbudt), saa indseer man, hvad Mangelen paa Industrie som en selvstændig, uundtømmelig Rigdomstilbe har at betyde. Ogsaa maa det indrømmes, at Penge altid have et Fortrin for hvilket som helst Varer, fordi der altid er Efterspørgsel efter dem og de ikke behøve at søge deres Kunder. Medens andre Varer ere for Usthyvende, saa ere Penge — af Proudhon kaldede la marchandise princesse — for Alle, de ere det rene Værdiudtryk. Smidlertid kan det kun forekomme høist undtagelsesviis paa Grund af ganske særegne

Omstændigheder (f. Ex. i Romerriget, i Spanien), at store Pengeopsamlinger foresindes uden tilsvarende productiv Industrie som deres Narstag. De Penge, som under sædvanlige Forhold foresindes i et Land, ere et Resultat af Befolkningens Vindstibelig-
 lighed, og anvendte paa billige Indkjøb af fremmede Produkter ville de reproducere sig, uden Hensyn til om det er Sælgeren eller Andre, der kjøbe Landets Produkter og saaledes erstatte de udgivne Penge*). Som Bevis for, at Englænderne ikke blot modtage Penge for deres Produkter henvise vi til Porter Pg. 356, hvor man seer, at i 1849 blev indført for 105,874,607 £. St., medens Udførselen beløb sig til 164,539,504 £. St. Rigtigt-
 tignok føier han til (Pg. 377): den største Deel af vore Im-
 porter bestaae af Produkter i deres raå, usforarbejdede Stikkelse eller af Produkter i en Tilstand af Præparation, som ikke har udfordret noget betydeligt Beløb af Arbejde. Vore Exporter derimod bestaae for største Delen i præparerede eller fabrikerede Produkter, hvorpaa et stort Beløb Arbejde er bleven anvendt. See ogsaa Listen paa Importer hos Dunkley Pg. 147, hvor de usforarbejdede Artikler have en afgjort Overvægt over de forar-
 bejdede. Hermed er altsaa List's Bemærkning om Naaproduk-
 terne stadfæstet; et andet Spørgsmaal er det, om han har Ret, naar han udtrykkelig benægter Muligheden af, at disse i Tidens Løb skulde kunne betale de indførte Manufacturprodukter og der-
 for fordrer af enhver Nation Plantningen af en selvstændig In-
 dustrie. Fremdeles er det overseet, at de Lande, hvor Fødemid-
 lerne ere i billigere Priis, derved ere satte istand til at concurrere
 heldigt med andre som England, hvor disse ere dyre og Ar-
 beidslønnen følgerlig maa være meget høiere. Dernæst hvad Be-
 gyndelsen angaaer, som skal være saa svær, saa overvindes de
 dermed forbundne Vanskeligheder for en stor Deel ved Forskriv-
 ning af Fabrikbestyrere, Arbejdere og Maskiner fra de avance-
 rede Industrilande, noget som næsten alle have forsøgt med Eng-

*) See Mill 2. Pg. 48.

Land (see Dunkley Pg. 53. Perter Pg. 265). Man vil altsaa see, at det ikke allene er Tariffen, som her gjør Udslaget.

Betragte vi noget nærmere den hele politiske Forudsætning, hvorpaa det Listte Beskyttelsessystem hviler, nemlig om Staten eller Nationen som den, hvorfra al Industri skal gaae ud, og til hvem den skal vende tilbage, saa kunne her mange betænkelige Konflikter vise sig ikke blot mellem Consumenter og beskyttede Fabrikker, men mellem de langt fra hinanden liggende Stæder og Egne, der have ganske forskjellige industrielle og commercielle Interesser. En Grændsestad f. Ex. kan tænkes nærmest at ville forhandle sine Produkter til Udlandet, men dette har som Retorsion forestrevet en Tolbaggift, som stader Omsætningen. For at faae denne Retorsion borte, vilde en saadan Stad ønske Beskyttelsestolden hævet, medens man paa andre Punkter i Riget, hvor man nærmest arbejder for Indlandet, kunde ønske at beholde den. Man tænke sig ogsaa det Tilfælde (Dumoyer Pag. 266), at en fremmed industriel Provinds blev incorporeret — hvorom der jo saa tidt har været talt med Hensyn til Belgiens Forhold til Frankrig — vilde da det større Lands Industri være ruineret? Sætter man nu endog som List Nationen i Stedet for Staten, og sætter man sig saaledes ganske ud over den politiske Organisation, hvor mange Interesser kommer man da ikke til at true, hvor farlig bliver da det Heles endnu kun imaginære, doctrinære Interesse ligeoverfor visse Localiteters solide Interesse. Man tænke her paa Hønsfæstædernes Modstand mod Indtrædelsen i den nydste Toldforening *).

*) Nogle Forfattere bestride Gyldigheden af ethvert Hensyn til et vist Lands Færd, idet de kun anerkjende Productionens Interesse f. Ex. Mill 2, Pag. 30: Det er muligt, at et Land staaer saa ganske tilbage for et andet i sin productive Egne, at dets Arbeide og Capital vilde stifte langt større Nytte ved at udbandre til det andet Land. Verdens Productionsbeløb vilde være større, naar enhver Ting blev frembragt der, hvor den lettest kan frembringes. Men Rationer vandte ikke ud i Mæsse.

Den iblandt Deconomisterne udbredte Mening, at Arbejds Deling er at forstaae om hele Menneskehedens Samvirken ved forskellige Foretagender til et fælleds Diemed, bestemmer Ligt berhen, at allerede en Nations, idermindste en større Nations forskellige Glasfer, maa kunne overtage Hovedbrancherne af Industrien, Fabrik- og Agerbruget. Det er ikke blot en Deling af forskellige Foreninger mellem forskellige Individider, men en Forening af forskellige Virksomheder, Indsigter, Kræfter til en fælleds Production. Denne Lov udstrækker sin Virksomhed til en Nations samlede Manufactur- og Agriculturkraft, til dens hele Oeconomie (Pag. 224). Dette Princip's Anvendelse paa de i Landbruget anvendte productive Kræfter kan kun finde Sted i et i alle Fabrikindustriens Grene til den højeste Udvikling kommet Land, thi kun i et saadant Land bestaaer en stor Efterfølgelse efter de forskellige Producter, og navnlig er Efterfølgelsen efter Overskuddet af Landbrugsproducterne saa sikker og betydende, at Producenten kan være vis paa at afsætte enhver Omængde til passende Priser. Landbrugets Productionskraft er saameget større, jo inderligere en til alle Sider uddannet Fabrikraft er localt, commercielt og politisk forbundet dermed (Pag. 226—27). Den højeste Deling af Foreningen og den højeste Forening af de productive Kræfter ved den materielle Production er Agerdyrkning og Manufactur. Vi kalde dette Forhold Rigevægten eller Harmonien af de productive Kræfter (Pag. 236). Grundrenten stiger ogsaa i Forhold til Fabrikindustriens Udvikling*), hvad man kan see af en Sammenligning mellem England og Polen (Pag. 335). Overhovedet er Polen gaaet til Grunde, fordi det kun havde Agerbrugere, ingen oplyst, industriel Middelstand (Pag. 270 og 311). Alle oplyste Statsmænd have derfor anseet det for nødvendigt at tilvejebringe Midlerne for en Fabrikindustries Opkomst (Pag. 221). Altsaa Agerdyrkningen kan ikke gaae uden Fabrikvæsenets Hjælp; den er

*) See herom ogsaa Schütz i Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft 3die Bind Pag. 370.

udsat for at forkrøble. En forkrøblet Agerdyrkning kalde vi den Tilstand, i hvilken af Mangel paa en dygtig eller efterhaanden sig udviklende Manufakturkraft, al Befolkningstilvært kaster sig paa Landbruget, fortærer det landøkonomiske Overflud, og deler den forhaandenværende Grund i smaa Stykker (Pag. 229).

Den her udviklede Ansættelse, at en større civiliseret Nation ikke udelukkende skal beskæftige sig med Landbrug som det halvvilde Polen, indrømmes vistnok af Enhver, der erkjender, hvormegit den agerdyrkende Stand trænger til de andre mere civiliserede Stænders Opmuntring og Hjælp til Fremme af dens egen Bedrift. Det er nu en allerede gjort Erfaring, ikke blot at Maskinkraften kan anvendes paa visse Brancher af Agerbruget, men at dette, naar man forstaaer at benytte alle de Opdagelser, som den nyere Tid har at opvise paa forskjellige Gebeter, kan drives med langt mere Fordeel, Sikkerhed og Beregning end man tidligere troede. Jo nærmere altsaa den høiere Industrie er, jo bedre; jo rigeligere Anledning til at blive bekendt med dens Væsen og Virksomhed, des hurtigere og flukkere vil Indflydelsen blive. At den optager Overfluddet af Landbebefolkningen, have vi allerede tidligere seet; at Industriebefolkningen og Landbefolkningen gjensidig forholde sig til hinanden som Producenter og Consumenter, følger af Sagens Natur. Vindingen ved at have en indenlandsk Industrie i en større Stat, er saaledes iøjensaldende, og dens Opkomst fortjener vistnok at begunstiges. Det Spørgsmaal opstaaer nu rigtignok, om den ikke undertiden kan kjøbes for dyrt, og om man ikke forhaster sig med at understøtte en Industrie, som uden saadan Understøttelse nød tilstrækkelig gunstige Betingelser. Med Hensyn paa det sidste Punkt have vi allerede ovenfor omtalt den Fordeel, som Levnetsmidlernes Billighed og de avancerede Industrielandes disponible Maskin- og Arbeidskræfter kunde medføre; en Fordeel, som bliver saameget større, naar de til Forarbeidelse bestemte Raaproducter frembringes i Landet selv, og det er dog en herpaa grundet Fabrikproduction, man helst maa ønske (see Schüz a. St. Pag. 374). Og hvad det første Punkt angaaer, da maa

man spørge, om ikke Consumenterne betale den indenlandske Production alfor dyrt, om ikke deres Tab langt overstiger Producenternes Gevinst. I intet Tilfælde vil Prohibitionsystemet kunne anbefales, som forudsætter — forsaavidt det har et protectionistisk Formaal —, at en vis indenlandsk Production maa holdes oppe for enhver Pris, om end Betingelserne for dens Fremgang aldeles mangle. Vi have ovenfor seet, at selv List kun fordrer en temmelig moderat Protectionstarif. Man maa nu, forsaavidt denne Tarif i et givet Tilfælde er hensigtsmæssig, det er, bringer Landet i det Hele taget større Fordeel end den bringer Consumenterne Tab, haabe, at den bevirker en saadan Concurrence mellem de indenlandske Producenter om at sælge saa billigt som muligt, at der i alt Fald ikke bliver Tale om Tariffens Forhøjelse, noget som en Industrie, der engang er bleven vant til Protectionen, saa let lader sig forlede til at fordrø, i Stedet for at anstrenge alle sine Kræfter for at kunne udholde Udlandets Concurrence. Staten, det vil i dette Tilfælde sige en vis Minister, visse Autoriteter, kan vistnok i flige Sager saare let gribe Feil. Det kan være vanskeligt for Privatmanden i et givet Tilfælde at afgjøre, om en vis Forretning vil rentere sig, og det er dog et meget begrænset Spørgsmaal; men Statsmanden skal afgjøre, om en vis Industriegreen vil sætte productive Kræfter i Bevægelse, som ellers vare forblevne ørkesløse eller om den vil aflede dem fra en mere nyttig Virkefreds, om det Offer, man vil paalægge Consumenterne, bliver opveiet af den Fordeel, som Producenterne vinde og som gennem dem skal komme Landet i det Hele til Gode. Vi indrømme, at en Beskyttelsestold kan af Hjælpesilder, der ellers vilde være forblevne ubenyttede, udvikle Fordele, der meer end erstatte det Tab, Tolden har medført*), vi indrømme det Overlede i den Paastand, at Capitalister og Industrierherrer strax ville udvandre

*) Dgfaa Mill 2. Pag. 400 indrømmer dette uagtet hans i Almindelighed frihandelske Standpunkt.

til det Land, hvor Productionsomkostningerne ere de ringeste, og saaledes spare det vedkommende Land selv at opdrive Capitaler til industrielle Foretagender, vi indrømme, at den private Driftighed ikke altid indstiller sig til rette Tid. Men derfor bliver Vanskeligheden for Statsmanden i det givne Tilfælde lige stor, naar der handles om Begunstigelser for en vis Industrigreen, der i sin Begyndelse ikke troer at kunne udholde Concurrencen med de tilsvarende i Udlandet trods Transportens Omkostninger, trods Productionsomkostningernes Villighed i Hjemmet. En anden Sag er det, naar Taleren er om Beskyttelse af en allerede forhaandenværende Industrie, der allerede har skabt store og vidtforgrene Interesser. Trues disse paa Grund af en maaskee ubetydelig Priisforringelse, for hvilken Udlandet tilhyder sine Varer, da vilde det være en ubillig Eftergivenhed mod Consumenterne at sætte hele Stæders og Befolknings Væ og Vel paa Spil for en af dem saa lidet sølt Fordeel. Men som sagt kan man let blive narret, som vi ovenfor have seet af Exemplet med den engelske Silkeproduction, som i 1826 maatte ombytte Prohibitionen med en Protection af 30 pCt. af Værdien, der i 1846 er nedsat til 15 pCt. Man forestiller sig gjerne sine Ressources ringere end de virkelig ere og tænker sig det Nye og Ubekjendte i den meest truende Skikkelse. Det kan saaledes være lige saa vanskeligt et Spørgsmaal for Statsmanden at afgøre, om en allerede bestaaende Industrie fremdeles behøver den hidtil nyde Protection, som at bestemme, om man ved Protection skal begunstige en ny Industrigreens Opkomst. For Resten er det ikke Meningen, at enhver Industrigreen skal beskyttes, men kun saadanne, til hvis Bedrift der udfordres store Anlægscapitaler, meget Maskinerie, altsaa mange tekniske Kundskaber og mange Arbeidere; dertil høre Bomulds, Uld- og Hørfabrikkerne; blive disse behørig beskyttede, saa komme andre mindre betydelige Manufacturgrene op med dem (Pag. 261—62).

Tænker man sig altsaa ved Statens Beskyttelse en saadan Industrie opkommen, saa opstaaer naturligviis det Spørgsmaal,

hvorhen dens Produkter skulle affættes, thi med den indenlandske Affætning lader man sig ikke nøie. Man tænker sig da Produkterne udførte til den hebe Zone, hvis Raaproducter tilhænderes derfor (Pag. 280). Den hebe Zones Import i Europa har været i bestandig Tiltagende og den kan tiltage langt mere endnu, idet Productionen kan forøges betydeligt og Efterspørgselen ved Productprisernes Synken kan blive langt hyppigere. Men her møder man paa Verdensmarkedet, hvor man ikke er beskyttet ved Tariffer, her maa man altsaa sælge til de Priser, som de avancerede Nationer falbyde til, hvis man ikke alt var i Besiddelse af Colonier, hvis Handel man kunde monopolisere sig.

Den protectionistiske Uvillie, som paa Fastlandet har gjort sig gjældende mod England, fandt sin stærkeste Støtte i det engelske Protectionssystem, navnlig i Kornlovene af 1815. Siden disse bleve saa gennemgribende modificerede (1842) og omsider ganske tilbagekaldte (1846), have Fastlandsnationerne kunnet afsætte saa rigeligt (Kornudførselen tillægger bestandig; i 1853 beløb den sig til 10,173,135 Dvarters, medens den i 1843 kun udgjorde 1,433,891, Dunkley Pag. 144), at de ikke kunne klage over at være komne tilkort ved Byttet. Heller ikke har den ovenanførte Mening af List stadfæstet sig, at Kornproducter forholdsviis have en ringe Værdi paa Markedet og under Omstændigheder kunne synke ned til fuldkommen Værdiløshed. Dette kan træffe sig i visse affides Egne af Verden (i Amerikas Indre f. Ex.), men ikke i Europa med den Udstrækning, som Communicationsvæsenet nu har vundet. Overhovedet bevirker dette, at den store Industrie ogsaa kan komme til at udøve den gavnlige Indflydelse paa Algerbruget over hele Europa, om ogsaa der i de vedkommende Lande ingen selvstændig Industrie findes. Nærheden er alligevel stor nok til at Virkningen vil kunne gjøre sig gjældende. — Siden 1842 har England forøvrigt ikke blot frigivet Kornhandelen, men hævet mangfoldige andre Tølgasgifter f. Ex. paa Kjød, Slagteqvæg (1846, i hvilket Aar Importen af Stude beløb sig til 9,743, medens den i 1852 udgjorde

37,624, Dunkley Pag. 145), og andre Levnetsmidler, som Smør (Importen heraf see hos Dunkley Pag. 146), der fornemmelig forsendes fra Tasflandet.

XI.

Særegne Handelsbrancher.

Foruden de Hindringer man i det Almindeliges Interesse har troet at maatte lægge Handelen i Veien i det Hele taget, gives der særegne Brancher, som man vil stille og har gjort Forsøg paa at stille under et ganske specielt Politiofsyn. Vi mene Korn- og Pengehandelen. Om Pengehandelen have vi allerede talt og skulle her kun nærmere udvikle de Grunde, hvorfor man har villet lægge Hindringer i Veien for dens Frihed. Penge ere den almindeligste sociale Fornødenhed; en Forvirring paa dette Gebeet, en Mangel, en Værbiløshed af de cirkulerende Repræsentativer, forstyrrer paa en saa gjennemgribende Maade al Handel og Vandel, frembringer en saadan Mængde daglige Forlegenheder og Misligheder i den Omsætning, som finder Sted for Tilfredsstillelsen af Diebliffers Fornødenheder, at Ørigheden maa gjøre sig al mulig Umage for at raade Bod derpaa. Men Saadant stæer ikke paa en hensigtsmæssig Maade ved at fastsætte en Tvangscours paa Repræsentativerne og forbyde Handelen dermed, d. e. Dpføb og Salg af dem efter deres virkelige Værdie. Saa snart Pengemarkedet er kommen i Uorden derved, at Circulationsmidlernes nominelle Beløb ikke svarer til deres reelle Værdie, saa er Speculationen uundgaelig og eftersom Udsigterne vise sig mere eller mindre gunstige med Hensyn til det nominelle Beløbs Fremtid, opstaaer en forskjellig Cours hver Dag, hvis Indflydelse strax lader sig mærke i Detailhandelen og derved blandt Folket. Et meget oplysende Exempel paa en saadan Pengetilstand, har man fra den første franske Revolutions-

tid; trods de grusomme Forholdsbegreber mod Pengehandlerne (Agioteurs) var det dog ikke mulig at holde Coursen al pari, men den reelle Værdi gjorde sig gjældende trods al Tvang. Den reelle Værdi erfarede man, idet det egentlige Pengemarked var standset, i den daglige Handel og Vandel, som ikke kunde udløvere Væxer mod Repræsentativer, hvis Værdi var endnu usikkert, siden Coursnoteringen paa Pengemarkedet var ophørt. Det var derfor kun en nødvendig Consequent af Tvangscoursen at fastsætte et Maximum for Væxernes Salg, hvorved altsaa Værdien af Repræsentativerne først for Alvor blev fixeret. Men heller ikke dette førte til noget Resultat; Væxerne luskede deres Boutiker og det blev dem kun muligt ved Communens Understøttelse at sælge til den fastsatte Pris. I Virkeligheden solgte de altsaa deres Væxer dyrere end efter det Maximum, som de modtog i Boutiken. Staten kom altsaa til at dække Differensen mellem Coursen og det nominelle Beløb. Det Forkeerte i denne Tvangspolitik ligger deri, at man søger en moralsk Grund (i enkelte Individuers Vindesygge) for det, som kun har en reen økonomisk Grund, ligesom naar man søger Grunden til den høie Rente ikke i Laanerens Uvederhæftighed, men i Ulaanerens Lyst til at drage en vilkaarlig Fordeel af sine Penge, hvilken man i Forsproget har stemplet som Nager. Vindesygen, Begjærligheden efter at exploitere en vis Situation (efter det Bekjendte: hvor Nadslet er, samle sig Ravnene) findes vistnok i høi Grad, Mange, som ellers ikke besatte sig med Handelen, søge her at benytte sig af den bekvemme Leilighed til en Extrafortjeneste, men al den Indflydelse, som enkelte Individuer under saadanne Omstændigheder kunne komme til at udøve paa Courserne, forsvinder for selve Sagens Magt, for den virkelige Værdi, der skaffer sig Lust trods Tvangen og Speculationen. Men det var den virkelige Værdi, som Staten ikke vilde have frem, den vilde foregjøgle Borgerne den Illusion, at et vist Stykke Papir repræsenterede en vis Metalværdi, og da Metallet skjulte sig under Nadselsystemet, et vist Beløb af Fødemidler, navnlig Bød.

Enhver Vare, efter hvilken en betydelig Efterspørgsel findes Sted, kan opnaae samme Ombyttingsegenfkab som Penge og bruges som Betalingsmiddel. Den Vare, som der i Regelen er størst Efterspørgsel efter, er den, som tilfredsstiller den simpelste almindeligste Livsfornødenhed. Den kan vistnok være tilstede i større Mængde end Forbruget fordrer, og har da en mindre sikker Værdie, men denne Værdie stiger ogsaa hurtigere i Forhold til Efterspørgselen end andre Varers Værdi, netop fordi dens absolute Uundværlighed i Tilfælde af en truende Mangel dobbelt føles. Det er derfor naturligt, at en truende Kornmangel medfører en større Kjøbelyst, end egentlig Markedets sieblikkelige Tilstand skulde motivere, og at derfor en høiere Pris opstaaer, end der, om Alt gik sin rolige Gang, vilde være bleven Tilfældet. Dyrtiden har ved Siden af dens naturlige Grund ogsaa noget Kunstlet, og det er dette Kunstlede Staten ved forskellige Leiligheder og ved forskellige Midler har søgt at faae Bugt med. Vi have seet, at Revolutionen fastsatte et Maximum; den forbød under Dødsstraf at unddrage Kornforraadene fra Circulationen. Men her kom den ind paa et Gebeet, den ligesaa lidt kunde beherske, som Pengevesenet. Det var umuligt at kontrollere Bøndernes Oplag, om man end kunde bemægtige sig Kjøbmandenes Magaziner. Maximumet bevirkede, at Bønderne holdt deres Forraad tilbage til gunstigere Tider, forsaavidt de ikke allerede havde Accord med Kjøbmænd om Aflevering til visse Terminer imod en vis Betaling, hvad der meget vel kunde tænkes, da Ingen ventede at det herskende System vilde holde sig. Følgen af Statens vilkaarlige Indblanding var altsaa Handelens Standsning, Tilbudets Ophør, og den kom saaledes just til at skade dem, som den vilde tjene, nemlig Consumenterne. Den bevirkede den Ophobning af Korn om ikke i saa store Magaziner, saa i en uendelig Mængde mindre, som den vilde forhindre, den bevirkede den dermed følgende ikke blot Dyrhed, men virkelige Mangel, som med fornuftige Forholdsregler aldrig vilde være indtraadt. Vel havde Dyrheden fra Først af noget Kunstlet paa Grund af den store Kjøbelyst, der fandt Sted under Forud-

sætning af Mangel paa det nødvendige Beløb, men dette Kunst-
 lede vilde, naar Handelen var bleven overladt til sig selv, efter-
 haanden være vejen for de naturlige Priser, som Forholdet mel-
 lem det tilstedeværende Forraad og Folkets Fornødenhed maatte
 medføre, medens Staten ved at tvinge den kunstlede Priis ned
 til eller maafee endog under den naturlige Priis forstyrrede de
 Tilbud om Salg, som ellers bleve gjorde. Forøvrigt kunne
 ingen andre Regler gjælde for Kornhandel end for andre Slags
 Handelsaffærer. Her som der gjør Kjøbmanden sin Capitalind-
 sats og fordrer den Gevinst, som de gunstige Omstændigheder
 tilbyde ham, som Løn for sin Risiko. Her som der gjælder
 Reglen at kjøbe billigt og sælge dyrt, saa dyrt nemlig, som
 Efterspørgselsens Størrelse medfører det. Disse revolutionære
 Forsøg paa at reglementere Kornhandelen, som saa aldeles stred
 imod de Paagjældendes Interesse, have ingen Efterligning fun-
 det, derimod har man vel af og til forsøgt at udøve en Tvang
 paa det indenlandiske Marked ved at forbyde Udførsel af Korn
 (nylig er dette fæet i Frankrig, Neapel og Rusland). Man
 har troet, at naar den udenlandske Affætning blev standset, vilde
 det ellers til Udførsel bestemte Forraad strax blive bragt paa det
 indenlandiske Marked og der paa Grund af Forholdet mellem
 Tilbud og Efterspørgsel faldbudt til meget lavere Priser end før.
 Det Uretfærdige i et saadant Forbud er iøvnesfaldende, det er
 ligesom et Forbud til Eieren mod at modtage den virkelige
 Værdie af sine Varer og Befaling at overlade en Deel af denne
 Værdie til Andre, som ingen Slags Afkomst have dertil. Det
 er en udtrykkelig Begunstigelse af den ene Klasse paa den an-
 dens Bekostning, der ikke finder sin Begunstigelse i andre Theo-
 rier, end de communistiske om Selskabets Solidaritet, hvorved for-
 staaes den ene Classes Ret til at ernæres paa den andens Be-
 kostning; det er det samme som en Skat lagt paa Agerbruget i
 Faveur ikke af Staten, men af andre Bedrifter, hvis Producter
 Agerbrugeren alligevel maa betale til Markedspriserne.

Men lige Forbud føre ikke engang til det tilsigtede Re-
 sultat og gavne saaledes ikke den Samfundsklasse, i hvis for-

meentlige Interesse de udfleedes. Det er begribeligt, at Algerbrugerer holder sine Producter tilbage, naar han ikke kan faae dem betalte efter deres virkelige Værdie. Han ventier indtil Afsen er overflaaet. Og om han end ikke gjemte Kornet for senere at sælge det, hvad skulde da forhindre ham i at anvende det til Næstning af Huusdyr, hvis han troede, at det paa den Maade bedre vilde betale sig? Man kan paa dette Gebeet ikke blive staaende ved halve Forholdsregler; har man spærret Udgangen til det udenlandste Marked, saa maa man ved Tvangsforholdsregler sørge for, at det indenlandste bliver forsynet. Men dette er ikke muligt, med mindre man lader foretage almindelige Huusundersøgelser over hele Landet og optage Inventarium over det fundne Kornforraad, som da maatte frætages Eierne og føres til Markedet. Dertil vil vanskelig nogen Regjering i vore Dage beslutte sig, saa meget mindre som Trangen til overordentlige Forholdsregler aldrig kan blive synderlig stor. Naar nemlig den lette Communication bidrager til at udføre Varer i større Mængde end hidtil, saa gjælder det Samme om Udsælselen. Med Hensyn til Kornudførselen navnlig til England, er Amerika traadt i lige Linie med de continentale Lande i Europa (i 1853 indførte de forenede Stater 1,821,484 Quarterers Korn, hvad der er det højeste Beløb noget Land har indført; næst efter opføres Preussen med 1,177,764, Rysserne ved det sorte Hav med 1,070,483, Danmark med 947,116 Quarterers: Dunkley Pag. 157), og den Mængde Korn, som fra den Side kan staaes, vil altid kunne stikke Europa mod en forbigaaende Mangels Farer.

I Danmark vilde et Kornudførselsforbud være en formelig Trubbel mod Landets Velstand, som næsten udelukkende bestaaer i Agerbrugsproducter, mod hvilke Befolkningen tiltæller sig de Penge, der sætte den istand til at forbruge Verdensindustriens Producter. Et Forbud mod Kornudførsel i Danmark vilde være det Samme som et Forbud mod Udsælsel af Fabrikproducter i England, det vilde sætte Landet ganske ud af Stand til at handle med Udlandet, uden dog at kunne skabe en indenlandsk Industrie;

det vilde forstyrre Capitalerne i den næsten eneste Anvendelse, de kunne faae hertilands, og saaledes drive dem til at søge Anbringelse i Udblandet, kort sagt, det vilde udsætte Landets hele økonomiske Forsatning for Omstyrtning. Hertil maa desuden føies, at Udførselsforbud allerede siden 1ste Februar 1797 ere forsvundne af vort Toldsystem og ikke senere bleven optagne i det (Bergsø Statistil 3, Pag. 621). De senere Traktater, navnlig fra 1847, til at forbyde Kornudførselen eller belægge den med Told, har Regjeringen lykkelig modstaaet.

XII.

Protectionistiske Lande.

Det er ofte blevet ytret, at Frihandelserperimentet endnu ikke er forsøgt og at det derfor kun er muligt at føre en reen theoretisk Undersøgelse derom. Det vilde for Næsten ikke engang være tilstrækkeligt, om et enkelt Land havde gjort et Experiment i saa Henseende (hvad der ideelmindeste tilnærmelsesviis gjelder om England) saalænge Verdenshandelen ikke blev frigjort. Først naar, om ikke alle, saa dog de vigtigste handelsdrivende Nationer havde opgivet deres Told, vilde man være istand til en sikker, paalidelig Bedømmelse af Frihandelsystemet. Imidlertid maa man indskrænke sig til at drage sine Slutninger enten for eller imod Frihandelen af den stedfindende Protection, der endnu stedse er Regelen. Det mærkeligste Foretagende Toldvæsenet i det Hele vedkommende, som vor Tid har at opvise, er den preussiske Toldforening fra 1835, forøget 1841 og contraheret for 12 Aar, altsaa til 1853 incl. Man kan baade kalde denne Forening en frihandels og en protectionistisk, idet den nedbrød Toldgrænserne mellem de enkelte Stater og derved aabnede dem større Afløbscanaler for deres Producter (hvorved f. Ex. den sachske Bomuldsindustrie i kort Tid fordobblede sig, og andre Stater i en uhort Grad forøgede deres

Handel, see Porter: Pag. 409. 411), men paa den anden Side ogsaa fastsatte høiere Tariffer for udenlandske Producter (efter preussisk Mønster see Dunkley Pag. 149) end hvortil man hidtil havde været vant. Seer man imidlertid hen til den ovenfor paapegede Virkning, saa maa Toldforeningen idetmindste for Indlandsstaterne væsentlig betragtes som frihandelsst, da de altid maatte søge deres egentlige Marked i de nærmest tilgrændsende Stater og da navnlig især i Preussen, som stiftede Foreningen. For Ryskstatene derimod maatte den optræde som protectionistisk og true med at forstyrre deres Handel med Udlandet, som for dem var en Hovedsag. De holdt sig udenfor indtil 1851, da det lykkedes Preussen med en væsentlig Modification af sine Tariffer at bestemme Hannover til Tiltrædelse. Den politiske Uvillie mod Preussen, som dengang var udbredt blandt de mindre Stater, bestemte disse til at benytte den egenmægtige Contract med Hannover*) (hvorom de øvrige Contrahenter ikke vare adspurgte) til at true med Opsigelse af Forbundet fra 1853, og de søgte paa samme Tid at nærme sig Østerrig, som ønskede at afslutte en Handelstractat med Toldforeningen.

I Anledning af den levende Misfornøielse, der var opstaaet hos adskillige mellem- og sydlige Stater over den Tarifnedsættelse, der maatte blive en Følge af Hannovers Tilslutning (fra 1ste Januar 1854 at regne), og den usforholdsmæssige Andeel i de fælles Toldintrader (Præcipuum), der var tilstaaet Hannover som Skadesløsholdelse for de Offre, Opgivelsen af den frie Søhandel maatte medføre, havde Østerrig allerede i November 1851 udstedet en ny Toldtarif, der forandrede det hidtilværende Prohibitionsystem til et Protectionssystem og derved gjorde det muligt for de tyske Stater at slutte en Handelsforbindelse med det. Da derfor Preussen i 1852 aabnede Conferenterne i Berlin i Anledning af Toldforeningens paatænkte

*) See herom den udførlige Udvikling af Kries i Zeitschrift für Staatswissenschaft, 8de Bind Pag. 565 fg.

Fornøielse, forlangte disse Stater at beeltage i Underhandlingerne med Østerrig, hvad Preussen, som betragtede sig som Foreningens Repræsentant udadtil, nægte. Den 11te August sluttedes Conferentierne, den 30te udstedte Preussen et Circulære til yderligere Forklaring af sin Absjæd. Preussen fik derpaa sluttet en Handelstractat med Østerrig paa 12 Mar (19de Febr. 1853) fra 1ste Januar 1854 til 31te December 1865, i hvis 25de Artikel den Bestemmelse forekommer, at i 1860 preussiske og østerrigiske Commisførere skulle træde sammen, for at afslutte en fuldstændig Toldforening. Ved denne Handelstractat ere mange Importer (navnlig af Raaproducter) tilstaaede Toldfrihed og Tarifferne i det Hele betydelig nedsatte. De andre Toldforeningsstater have senere tiltraadt denne Tractat og fornyet selve Toldforeningsfordraget. Saaledes er et meget stort Gebeet ifærd med at blive befriet for alle indre Toldgrandsfer (til Østerrig havde i Forveien Parma og Modena slutet sig) og selve Verdenshandelen har ogsaa vundet derved. Om nemlig end Hannover og de andre „*Steuervereinsstater*“, der i 1851 sluttede Fordraget med Preussen, tidligere havde havt lavere Tariffer for de oversøiske Importer, saa bliver det Tab, som Handelen kan have lidt ved disses Forhøielse, rigeligt opveiet ved den østerrigiske Tarifnedsættelse, der endog maa gaae dybere ned, naar den fuldstændige Tilslutning til Toldforeningen skal finde Sted*). At Udvidelsen af den indre Handelsfrihed paa et saa stort Gebeet har været de paagjældende Lande selv til Gavn, forstaaer sig af sig selv. Om Toldforeningens store økonomiske Resultater hersker der i de Stater, som ere indtraadte i den, kun

*) Toldforeningens Intrader have befundet sig i en regelmæssig Stigen, hvori ligger en vedvarende Tiltagen af Importen. Fra England udsortes til Hannover, Preussen og Hansestæderne i 1842 for 6,579,351 Pstr., i 1852 for 7,820,480, Dunkley Pag. 150; 1827 indsortes for 4,828,956 Pstr. brittiske Producter, 1849 6,078,355 Portier Pag. 411. Fra Frankrig beløb Indførselen i 1854 sig til 48 Millioner Frs. og den hele Omsætning til 144 Millioner. Journal des économistes, Octb. 1853 Pag. 68 og 69.

een Mening*) og en almindelig Misforstaaelse røbede sig i 1852 over de Skridt, der bleve gjorte til dens Sprængning**).

Frankrigs System er langt mere protectionistisk end den tidste Toldforenings. Det første Forsøg paa at ordne Toldsystemet, som har havt nogen varig Virkning, var Colberts af 1664, som han dog ikke fik antaget af Provindserne. Ved en i Maret 1667 foretaget Modification lykkedes det at faae det udbredt over flere Provindser, dog forbleve de tre Bispedømmer (Mez, Toul, Verdun), Lothringen og Elsass fremdeles udenfor. Systemet gik nærmest ud paa at beskytte de indenlandske Manufacturer. Den 5te November 1790 bleve alle indre Toldgrændser ophævede af Nationalforsamlingen og en Lov af 6—22de August 1791 fastsatte Tarifferne. Indførselsfrihed blev tilstaaet Raaproducterne og Protectionen af den indenlandske Industrie overstred ikke 25 pCt. af de indførte Vares Værdi. Paa denne Fremstidets Vej forblev man ikke længe. Den 21de November 1806 decreteredes Continentalspærringen, den 5te August 1810 blev Sukkertolden fastsat til 300 Frs. af 100 Kilogrammer. Derved vandt Runkelroeculturen et betydeligt Opsving. Af Hensyn til den maatte man i Loven af 17de December 1814 fastholde en Told af 40 Frs. pr. 100 Kil. Sukker, der endog forhøiedes med 20 Frs., naar Imporpen fandt Sted paa fremmede Stæbe. Denne Beskyttelse beholdt Runkelroen indtil 1837, da man efter megen Betænkelighed og efter en uhyre Alarm saavel fra Coloniernes som fra Runkelroedyrernes Side paalagde Runkelroesukkeret en Afgift først af 10, senere af 15 Frs. pr. 100 Kil. Siden 1847 har man paalagt begge, Colonial- og Runkelroesukkeret den samme Afgift, nemlig 45 Frs. pr. 100 Kil., som forhøies med 10 Frs. for fremmede Importeurer. Frankrigs egentlige Toldsystem indeholdes i Tariffen af 1822, som mere protegerer den store Grundeigendom

*) See Kries paa anførte Sted Pag. 578 og 585.

**) Toldforeningen har afsluttet forskellige Handelsstractater med England (1841), med Belgien (1844) med Sardinien (1845), hvorved dens Tariffer i flere Punkter blive modificerede.

end Manufacturerne. Tariffen for en Dre uden Hensyn til Vægten er fastsat til 55 Frs., medens en Handelstractat med Sardinien af 7de Juni 1845 fastsætter Vægten som Betingelse for en vis Tariff, saa at en Dre, der er under en Vægt af 200 Kil. betaler 17 Fr. 50 C., med en Vægt fra 2 til 300 Kil. 25 Frs., fra 3 til 400, 35 Frs., over 400 Kil. 40 Frs. Den samme urimelige Told maa erlægges af indført Korn. Korn-tolden er baseret ligesom i sin Tid den engelske paa de indenlandiske, navnlig Grændseprovincernes Priser, saaledes at den stiger, eftersom disse synke. Disse Provincier ere inddeelte i 4 Classer; er Prisen nu i første Classe 27 til 28 Frs. pr. Hektolitre, i anden 25 til 26, i tredje 23, i fjerde 21 Frs., saa er Toldafgiften 25 C. og kan for Resten stige til 4 Frs. 75 C., naar Kornet indføres paa franske og til 6 Frs., naar det indføres paa fremmede Skibe, hvis Priserne synke til 22—23 i Provincierne af første Classe (hvor Kornet er dyrest). Afgiften stiger 1 Franc 50 C. for hver Franc den indenlandiske Pris synker. — Man vil heraf kunne see med hvad Grund man har kaldet Frankrig det med Toldafgifter meest bebyrdede af alle Lande i Europa (*Dictionnaire économique* Pag. 660 under Rubrikken *Douane*). Man vil indsee Grunden til, at her har dannet sig et Frihandelsparti, der ikke blot med den største Utrættelighed, men med Lidenskabelighed bekjemper det bestaaende System. Medens man andre Steder, navnlig i England, ophæver eller idetmindste nedsætter Afgiften paa Naaproducter, navnlig paa saadanne, som udgjøre de væsentligste Næringsmidler som Kjøb og Korn, saa har man her bibeholdt Tolden til lige stort Tab for Producenter og Consumenter. (Provisoriske Suspensioner af Tolden komme her ikke i Betragtning). Det er bekendt, at Dvægavlen i Frankrig har været i stadigt Aftagende. Seer man hen til Importen andre Steder fra, navnlig fra England, saa vil man finde den i Aftagende, d. e. at Landet ikke har Midler nok til baade at betale Tolden og Varene (1842 var Importen fra England 6,190,714 Lstr., 1851 kun 4,496,198 Lstr.). Denne Aftagen, siger Dunkley Pag. 153.

viser Beløbet af det Savn, som dette Lands Regjering har paa-
 tagt Befolkningen her for saa Producenters Skyld. Det er ikke
 Meningen, at Franskmændene behøve mindre Værb og Jern det
 ene Aar end det andet; thi hvis Befolkningen var tiltaget i
 Antal og den indre Bedrift var bleven forøget, saa vilde de
 forlange mere i Stedet for mindre af vore Manufacturvarer; heller
 ikke have de franske Manufacturister i Løbet af 12 Maaneber
 udsundet noget Arcanum, som kunde sætte dem istand til at faae
 deres engelske Rivaler af Marken. Det var kun yderligere
 Restrictioner, som foranledigede Differentsen af 600,000 Rst.
 mellem Importerne fra England i 1842 og 43. — Trods denne
 Afstagen af den engelske Indførsel, er Indførselen i Frankrig
 dog i det Hele steget, nemlig 35 pCt. i 10 Aar (i 1844 beløb
 den sig til 867 Millioner Frs., i 1854 til 1,155 Millioner,
 Journal des économistes, Oct. 1855 Pag. 67), medens Ud-
 førselen i det samme Tidsrum kun er steget 24 pCt. (see det
 Statistiske paa anf. Sted Pag. 68). Importerne bestode i 1854
 for største Delen af Naaproducter (deriblandt for 115 Millioner
 Frs. Korn, medens man i 1852 havde et Overflud af denne
 Artikel til Værdi af 91 Millioner), af Exporterne beløb Natur-
 producterne sig til 280, Manufacturproducterne sig til 981
 Millioner Frs. Blandt de sidste Producter indtager Silketøier
 den langt overveiende Deel, nemlig 258 Millioner (see a. St.
 Pag. 71). Det kan saaledes ikke negtes, at den franske Handel
 trods det protectionistiske Regime gjør Fremskridt (fra 2,340
 Millioner, hvortil Omsætningen beløb sig i 1844, havde den i
 1854 høvet sig til 3,497), men disse kunne langt fra maale sig
 med den engelske Handels Fremskridt under Free-Trade-Systemet,
 som vi ret strax skulle faae at see*).

*) Mærkeligt er det, at medens Bomuldsmanufacturerne i Frankrig
 besværes baade af Brændets og Jernets Dyrhed, saa har denne
 Industri fra 1812, da 6,343,230 Kil. eller 14 Mill. Pund raa
 Bomuld indførtes, til 1833, da 78 Mill. Pund indførtes, tiltaget
 betydeligt. Grunden til at den franske Industrie trods al Beskyttelse
 ikke har kunnet høve sig, angives saaledes i Billers og Bowrings

Vi skulle her kun omtale to Lande, som af Protectionisternes Ordforer List anfører som Exempler paa hvad Beskyttelsessystemet kan udrette, Nordamerika og Rusland; det første Land skal ved en Tariff af 1828 være bleven reddet fra en økonomisk Ruin, hvormed de i 1816 fastsatte lave Tariffer truede det. Siden denne Tariff, det er: i Aaret 1837 beløb Manufacturproduktionen i Staten Massachusetts sig til 86 Millioner Dollars med et Arbejderantal af 117,352 (Pg. 159). Seer man imidlertid hen til, at der blev fabrikeret 16,689,877 Paa Sko til Udsælg i de vestlige Egne, saa kan man ikke undgaae den Tanke, at idetmindste denne Produktion ikke skyldes Beskyttelsessystemet, da de amerikanske Haandværkere jo maa kunne præstere det Samme som de europæiske, og Raaproducterne desuden ere billigere. En anden Sag er det med Maskinindustrien, hvori Englænderne vistnok have vundet en afgjort Overlegenhed, skjøndt ogsaa her Raaproducternes større Billighed (Bomuld, Ulv) synes at maatte kunne opveie denne Fordeel. Post hoc, ergo propter hoc, er en sædvanlig Slutning, medens maaskee ganske andre Aarsager end de paaapegede have fremvirket de omhandlede Resultater. At

Rapport om Handelen mellem England og Frankrig: Idet Raaproductet bliver beskyttet paa Forlangende af den franske Producent og alle Livsforbrødsvarer beskyttes efter Agerdyrernes Forretagende, saa have de høie Priser formindsket Consumtionen, medens den udenlandske Efterspørgsel betydelig er aftaget. Der er neppe nogle beskyttede Artikler, hvori Frankrig kan udholde Concurrencen med andre Lande. Og den Forbedring, der følger af Concurrencen, som er lige værdifuld for Publikum og Manufacturister, er ganske hindret. Manufacturisterne selv ere paa den ene Side blevne Offeret; thi Protectionen odelægger det Marked, den vil monopolisere. Den har indført stor Elendighed blandt 6 Millioner Beboere af Binegnene, som vilde være de naturlige Consumenter af hjemmegjorte Producter. Den agerdyrkende Klasse er den langt overveidende i Frankrig; og naar Salget af dens Producter hindres ved Udsælgelse af, hvad andre Lande kunne byde i Betaling, saa ere Midlerne til Omsætning mod Manufacturproductur tilintetgjorte (Porter Pag. 237).

en Stat som Amerika maatte faae sin egen Industrie med de uhyre naturlige Hjelpeilber, og den Arbeidskraft, hvora den er i Besiddelse, det forstaaer sig af sig selv, hvad enten Tariffer vare fastsatte eller ikke. Den vidtløftige Transport, som Varerne fra Europa skulle gjenneega, maa altid forhøje Priserne — naturligvis kan man ikke gaar ud fra Overproductionen, der sælger under Omkostningerne, som Regel — saa at allerede derved en tilstrækkelig Garantie for Udviklingen af en indenlandsk Industrie er given. Forøvrigt er den brittiske Export trods al Protectionstold i 10 Aar fra 1842—52 tiltaget 356 pCt, saa at den udgjør $20\frac{2}{3}$ pCt. af den hele brittiske Udsørsel, medens de forenede Staters Udsørsel til England udgjør $53\frac{2}{3}$ af deres Totaludsørsel (i 1852 udført for 16,134,397 £. St. af 78,076,854 til de forenede Stater, som udførte til England for 109,531,612 Dollars af Totaludsørselen 196,689,718 Dollars. Dunkley Pg. 155). Disse Tal bevise tilstrækkelig, at det ikke er lykket hverken Tariffen af 1828 eller de senere Modificationer deraf at frembringe en Landets Fornødenheder fuldkommen tilfredsstillende Manufacturindustrie, der skulde gjøre den udenlandske Udsørsel overflødig og gjøre Landet ganske uafhængigt af Englands industrielle og merkantile Krise. Importerne oversteige bestandig Exporterne (see Porter Pg. 405 fg.).

Foruden Nordamerika, der skal være reddet fra Undergangen ved Tariffen af 1828, nævnes (af Liss) Rusland, som ved sin Tarif af 1822 skal have befriet sin offentlige Credit fra de Convulsioner, som truede den, saalænge Warkebet stod aabent for Overfømmelsen af engelske Manufacturvarer (Pg. 393). Denne Tarif prohiberede Udsørselen af 301 Artikler og Udsørselen af 22. De følgende Tariffer af 1836 og 41 have vel formindsket Antallet paa Forbudene, men dog i det Hele stadfæstet det givne Prohibitiv-System, som først senere (1ste Januar 1851) blev noget modereret i Tilnærmelse til Protectionismen, men til Gjengjæld ogsaa udsat til Polen. Efter Loven af 1822 paalagdes der en Afgift af de vigtigste Artikler fra 31 til 500 pCt. af Værdien, saaledes af Bomuld, Uld, Silke, vævede Tøier, Indigo,

Wly, Bomulds-, Silke- og Uldtøier. Trods denne Affspærring lykkedes det dog ikke at bringe den indenlandske Industrie i Veiret. Vel bleve betydelige Capitaler indsatte i industrielle Foretagender, men Industrien selv forblev stationær i technisk Henseende og leverede kun dyre Produkter, som kun et indskrænket Antal Consumenter kunde købe. Den russiske Regjering indsaar snart, at den befandt sig paa en Afvei, den kunde imidlertid ikke uden at compromittere altsfor store Interesser begynde med nogen radical Reform af sit System, men forsøgte dog at bøde paa Mislighederne ved den omtalte Forordning af 1ste Januar 1851, der søger at ombytte Prohibitivsystemet med et paa rigtignok meget høie Tariffer bygget Protectionssystem. Om de mange øvrige Ulemper, som den ved Forordningen af 1822 kunstigt fremkaldte Nationalindustrie har medført navnlig for Agerdyrkningen, Mineexploitationen og de sociale Forhold, see Journal des Economistes 1855 Juni Pg. 413 fg. Virkningen paa Handelen kan man see deraf, at Importen fra England fra 1827 til 1852 næsten er forblevet uforandret til et Beløb af 1 Million og nogle hundrede Tusinde L. St. (see Porter Pg. 362. Dunkley Pg. 156). Rigtignok kunde Virkningen af Reductionen i 1851 (der efter Dunkley Pg. 150 beløb sig fra 30 til 80 pCt. paa Artikler fra Bomulds-, Hør-, Uld- og Silkeindustri, saavelsom paa alle Slags Metalvarer, Leer-, Lædervarer, Porcelæn, Spirituosa) vel ikke godt spores endnu i 1852.

XIII.

Tilleg. Danmark.

Danmark indtraadte med Tolkanordningen af 13de August 1651, som var baseret paa Merkantilsystemets Grundsætninger, i de protectionistiske Staters Række. 148 Artikler vare efter denne Anordning prohiberede, 12 belagte med Udførselsforbud. Des-

uden vare Toldsatserne meget høie. Ved en senere Anordning af 1ste Februar 1797 bleve Udsørfelsforbudene og 140 af Indsørfelsforbudene hævede. Ved en ny Forordning af 1ste Mai 1838 blev der tilveiebragt en større Overensstemmelse imellem Kongerigets og Hertugdømmernes Tariffer (senere har Loven af 26de Juli 1853 indført fuldstændig Toldeenighed), som end yderligere bleve regulerede ved Forordningen af 13de Mars 1844, Plakat af 9de Juni 1847, som hævede det sidste Indsørfelsforbud (paa brændt Kaffe), og Plakat af 9de December 1846, som frigiver Indsørfelsen af uformalede Kornvarer. Indsørfelstold betales af Alt, som ikke udtrykkelig er undtaget: f. Ex. Naaproducter til Forædling af Landets Industrie. Den almindelige Tarif er 10 pCt. af Værdien eller 3 Rdlr. 12 S. af 100 Pund. 20 à 30 pCt. betales af Vin og Bomuldsmanufacturproducter, 75 pCt. af Salt med Undtagelse af Steensalt og officinelle Salte. Uprivilegerede Nationers Skibe betale en halv Gang saameget, men næsten alle Nationer ere ved særegne Tractater blevene privilegerede. Toldintraderne beløb sig i 1846 til 2,599,268 Rdlr., hvoraf en Sjettedeel gik med til Oppebørserne (See Bergsøes Statistik 3, Pag. 621 fg.).

Det er af Ovenstaaende klart, at Danmark hverken er bebyrdet med høie Toldsatser, som kunne medføre nogen trykkende Priisforhøielse af de indførte Producter, eller overhovedet kan henregnes til de egentlig protectionistiske Etater. Den Told, som hæves i Danmark af udenlandske Producter, har for det meste kun en sijsal Betydning (f. Ex. af Vin), medens Landets Hovedproduction, Kornavlén, er forbleven ubeskyttet siden 1846, uden at man har fundet Anledning til at fortryde det den Gang gjorte Skridt. Det er tvertimod et almindeligt Ønske, at Toldfriheden ogsaa maatte udstrækkes til Slagtekvæg, saaledes som det allerede er sket i England og hvad desuden Landets store Udsørsel af dette Product fordrer. Naturligvis har den bestaaende Told ikke noget protectionistisk Formaal. Om Protection var der rigtignok Tale i Anledning af Papiirtariffens Fastsættelse ved den til Udvæjning af Toldforskjellen mellem Dan-

mark og Hertugdømmerne foreslaaede Lov, og en Tarif paa Udførsel af Klude blev ogsaa af Hensyn til en enkelt Papiirfabrik bibeholdt. Som Protection kan derimod en Godtgjørelse til Fabrikanten for en engang erlagt Afgift af indførte Naastoffer ikke gjælde (efter Bergsøes Statistik beløb denne Toldgodtgjørelse sig aarlig til 25,000 Rdlr., hvilken ubetydelige Sum viser, hvor ringe Fabrikindustrien i Danmark er), men vel adskillige Tariffer paa Manufacturproducter, skjøndt den tilsvarende Production i Danmark er saa ubetydelig, at den med Hensyn til Consumtionen her i Landet ikke kommer i Betragtning. Det for nogle Aar siden oprettede Maskinhørespinderie ansøgte forgjæves om en høiere Protectionstold for at kunne bestaae. Danmark hører altsaa til Agriculturstaterne; den Ulempe, som Savnet af en indenlandsk Industrie kunde medføre, bliver imidlertid afhjulpen ved den lette Søcommunication, som i saa høj Grad begunstiger Handelsforbindelsen og medfører de deraf flydende Fordele. Danmark indførte i 1853 i England 947,116 Qvarters Korn (i 1842 kun 152,164, men i 1843 1,077,735 Qvarters) og modtog selv Importer for 452,436 L. St. (Dunkley Pag. 156—157), hvad der næsten med det firedobbelte overstiger Importen i Tidsrummet fra 1827—41 (see Porter Pag. 362. 364). Man synes saaledes at kunne stole paa, at Danmark uden at changere sin hidtilværende Production vil være istand til med sine Naturalproducter at tilbytte sig de Manufactur- og Colonialproducter, som behøves til dets Forbrug.

Angaaende Sverrig skulle vi kun omtale, at en ifjor af Rigsdagen vedtagen og iaar med fgl. Sanction udstedet Toldlov betydelig har modificeret Tarifferne, som før vare ualmindelig høie. Desuden er hermed et Skridt steet til Toldeenhed med Norge, hvortil svenske Producter indføres tolsfrit tillands, ligesom ogsaa omvendt fra Norge til Sverrig, medens Spimporten endnu erlægges halv Told. Senere har man nedsat en blandet svensk-norsk Commission med det Formaal at gjøre Forslag om en fuldstændig Toldeenheds Oprettelse mellem de tvende Riger.

XIV.

Free-Trade.

Det er egentlig de sørgelige Erfaringer, som England har gjort fra Aaret 1815 angaaende Beskyttelsestoldens Fordærvelighed idetmindste paa det Standpunct af Industrie, som dette Land indtager, der efterhaanden har bragt det til at reformere sin Toldlovgivning i en Grad, hvorved det stedse kommer Frihandelen nærmere, der allerede er gjældende for mange Artikler. Dunkley (Pag. 33) giver en sørgelig Skildring af hin Protectionsperiode. Det er vanskeligt at tænke sig et mere nedslaaende og fortrykkende Billede end det, som frembydes af dette Lands commercielle Stilling paa den Tid, hvorom vi tale. Vi see et Folk, som anerkjendt indtog den høieste Plads med Hensyn til sin Dygtighed og sine Hjelpekilder i Manufacturvæsenet, søge Ly bag beskyttende Afgifter, anstrengende sig med barnagtig Selvfjærlighed for at gjøre dets Uindtagelighed stikrere; et Folk, hvis Tilværelse beroede paa fordeelagtig Omsetning, paa at købe paa det billigste og sælge paa det dyreste Marked, listigen forhøje til dets egen Skade Prisen paa alle fremmede Artikler, forhindrende sig selv fra at købe disse Artikler saa billigt som andre Nationer, og da ikke sjældent bestatte sig selv i dets Acciseafgifter*), saa at den høieste Priis, der kunde erholdes for dets exporterende Producter blot — i mange Tilfælde — var lig Productionsomkostningerne. Dette System havde en vedvarende Synken af Exporten til Følge; det var kun Maskiner, hvis Udsørsel tiltog, eftersom andre Landes Industrie udviklede sig (Dunkley Pag. 54). Meningen om Nødvendigheden af en Systemforandring udbredte sig al-

*) See det nærmere om disse Afgifter af indenlandsk Industrie, hvor til sædvanlig en Beskyttelsestold paa de tilsvarende udenlandske Artikler svarede, hos Porter Pag. 500.

mindelig og under Robert Peels Ministerium 1842 bleve ikke blot Kornlovene modificerede, men Tarifferne paa omtrent 1200 Artikler deels ophævede deels nedsatte (see Dunkley Pag. 73.) Porter Pag. 499). Denne Mængde gjør forøvrigt lidet til Sagen, da det kun er nogle enkelte Artikler, der paa Grund af deres Mængde udrede Hovedhandelen af Afgiften. Paa en Liste af 190 Artikler, som i 1840 indbragte 23,341,813 £. St. var det de 18, der indbragte 21,872,508 £. altsaa 93 $\frac{1}{5}$ pCt. (see Porter Pag. 498). Foruden paa Korn og Kjød og andre nærmest fra det europæiske Fastland indførte Levnetsmidler, blev Soldsafgiften ogsaa reduceret paa Spirituosa fra 22 sh. 10 d. til 15 sh. pr. Gallon, Afgiften paa Vin fra de forskjellige Lande egaliseret (medens en fra 1703 til 1831 bestaaende Traktat, Methuensfordraget, med Portugal, forpligtede England til at tage 50 pCt. mere af andre Landes Vine end af de portugisiske; dog er ogsaa efter 1831 efter Porters Erklæring Forbruget af franske Vine i England ikke større end i Danmark), Soldsatserne paa Colonialvarer tildeels nedsatte: 14de Marts 1845 paa Sukker fra engelske Colonier og saadant, som var produceret af frie Arbeidere, hvilket senere med en ubetydelig Forskjel i Tariffen udstræktes til alt Sukker, 1842 paa Kaffe fra britiske Colonier, 1846 med en ringe Forskjel paa al Kaffe. For meget denne Afgifts-nedsættelse har bidraget til Consumptionens Forøgelse og derved til Soldintradernes Forhøielse, maa man eftersee hos Porter Pag. 540 fg. Ogsaa Theens Forbrug er tillaget i en overordentlig Grad, siden Handelen paa China blev given fri 1833 og Afgiften af Importen nedsat (see Dunkley Pag 125). Om Virkningerne af Ophævelsen af Solden paa de fra Europa indførte Kornødenshedsartikler have vi allerede i det Foregaaende talt. Vi have seet, i hvilke Proportioner Indførselen er steget, Prisen faldet og det almindelige Velvære fremmet.

Foruden Kornlovenes Ophævelse er der tvende Hovedforetagender til Frihandelens Fremme, som den britiske Regjering har bragt til Udførelse, nemlig Åbningen af Ostindien for den almindelige Handel i 1814, der blev efterfulgt af den fuldstæn-

dige Ophævelse af det østindiske Compagnies Monopol i 1833 (da Handelen med China blev frigtet) og Modificationen af Navigationsacten i 1822, der i 1849 blev fulgt af dens fuldstændige Ophævelse. Hvor meget det første Foretagende har fremmet Handelen paa det østlige Asien, kan man slutte deraf, at Udsæls af Manufacturproducter til disse Lande fra 1814 til 1844 er steget 310 pCt., og at Indførselen af Bomuld, som i 1814 kun beløb sig til 3 Millioner Pund, i 1844 var steget til næsten 90 Millioner (Dunkley Pag. 101). Hvad angaaer Navigationsacten, da har denes Modification i 1822 havt de heldigste Resultater, thi den brittiske Skibsfart var saa langt fra at savne dette Privilegium, at den tværtimod indtil 1844 havde vundet en Tilvært af 1289 pCt. med Hensyn til Mængden af de Varer, med hvis Transport den besatte sig. Angaaende Virkningen af Tarifreductionen — eller Tarifophævelsen af Manufacturproducter, hvorom vi før have talt, henviser vi til Dunkley Pag. 106 fg. 163 fg. Vi ville her kun efter samme Forf. Pag. 279 give en Oversigt over de Beløb, hvormed Afgifterne bleve reducerede. I 1842 eftergav man 1,500,000 Lstr. i Tolbaggifter, i 1843 411,821, i 1844 458,810, i 1845 4,546,306. Det hele Beløb af saadanne i Løbet af 10 Aar tilbagekaldte Skatter udgjør 10 til 11 Millioner Lstr. Det Deficit, som saamange Skatters Afskaffelse har medført, er dels bleven dækket ved den forøgede Consumption af de endnu om end mindre beskattede Artikler, dels ved Indkomstskat. Medens Totalsummen af Rigets Revenuer i 1842 beløb sig til 46,968,630 Lstr. udgjorde den i 1853 54,430,344 Lstr. Altsaa heller ikke Statskassen har lidt noget Tab ved de foregaaende Forandringer.

Lad os nu, siger Dunkley Pag. 127, kaste et kort Overblik over de Facta, hvorpaa vi have henledet Læsernes Opmærksomhed og berragte deres combinede Resultat med Hensyn til Virksomheden eller Uvirkksomheden af Frihandelen. Vi have omhyggelig undersøgt et betydeligt Antal Exempler, hvor Principerne for commercial og industriel Frihed ere blevne anvendte; men Anvendelsen var gjort med frugtfuld Haand, med

mange inconsequente Bestemmelser beregne paa at neutralisere deres Virkninger, og Resultatet er, at i ethvert Tilfælde Experimentet er lykket. Opgivelsen af Monopolet var usforanderlig fulgt af en stor Udstrækning af Handelen. Protective Afgifter bleve ikke ganske forladte, men Interesserne, der forhen vare beskyttede, bleve førte ud paa en ny og kraftigere Bane; Afgifterne bleve aldrig reducerede, uden at Consumtionen umiddelbart derefter tiltog og Statskassen blev rigere.

Uagtet ingenlunde alle Toldafgifter ere hævede eller formindskede — Indførselen af Malt er endog prohiberet og da man ikke benytter den fremmede Byg til Malt, saa constituerer dette et Monopol for den engelske, Tobak er belagt med en uforholdsmæssig Toldafgift, almindelige Forbrugsartikler som Sæbe høit beskattede ved Excise*) — saa maa England dog efter den Retning, som det har fulgt siden 1842, betragtes som et Frihandelsland, hvori de tilbagestaaende Toldafgifter ere bestemte til en stedse yderligere Nedsættelse eller endog Afstæffelse. Det er Hensigten med denne Politik, uagtet Dunkley bemærker, at den i ethvert Tilfælde uden Hensyn til Gjensidighed er fordeelagtig, at bevæge andre Nationer til Efterligning. Den Fremgangsmaade, siger Porter Pag. 502, vi nylig have valgt at tage vore Forholdsregler om disse Gjenstande uden Hensyn til andre Nationers Politik, viser større Visdom og Høimodighed, saavel som en større Tillid til Hensigtsmæssigheden af vor Fremfærd, og maa lede os til fuld Visshed om, at Begivenhedernes Gang snart maa lede fremmede Regjeringer til en villig Antagelse af Principer, hvorfra de allene ere blevne afstrækkede ved en Misforstaaelse af vore Motiver. Den Tanke, som bestandig ligger til Grund for Ønsket om en Reciprocitet fra de andre Landes Side, er, at disse skulle indskrænke sig til Frembringelsen af Raaproducter (Dunkley Pag. 32), der deels kunne benyttes som Fødemidler for Arbejderne, deels som Stof for Manufacturarbeidet. Som et Manufacturland maa England,

*) See Porter Pag. 533. 566. 569.

for at kunne frembringe billigt, have billige Fødemidler og billige Raastoffer. Det er saaledes en usorbeholden udtalt Forsætning, at England ved Frihandelen skal opnaae et factist Monopol for sine Manufacturproducter. Det er et aabent udtalt Haab, at Communicationens Lethed og Billighed efterhaanden vil nedtrykke Prisen paa Fødemidler og Raastoffer i England til samme Niveau, hvorpaa den befinder sig paa Fastlandet — hvad vi i vore Dage have oplevet med Hensyn til Kjøbpriserne — og saaledes end yderligere vanskeliggjøre Concurrencen med den engelske Industrie, der desuden bestandig stræber efter at blive fri for de Afgifter, der under Navn af Tariff (paa Raastoffer) og Excise endnu bidrage til at forbyde dens Producter ud over Omkostningsbeløbet og Gevinsten. Alle de Skridt, der hidtil ere gjorte i Frihandelens Retning, have bidraget til Productionens Formerelse, til Markedets Udvidelse; er det da ikke rimeligt, at alle Skrankers borttagelse fra Fastlandets Side vilde gjøre en allerede i Forveien tods saa mange Hindringer feirrig Industrie til den udelukkende Herre paa Verdensmarkedet? Det er denne Frygt, som afholder de continentale Stater fra at efterligne Englands Exempel ubetinget og at tilstede de engelske Manufacturproducter uhindret Afgang paa deres Markeder. Desværre forsømme de ogsaa at efterligne Englands Exempel i saadanne Tilfælde, hvor den indenlandske Production kunde have Nytte deraf, navnlig ved Nedsættelsen eller Afstæffelsen af Tolden paa saadanne Colonialvarer, som ere blevne til Fornødenheder for hele Befolkningen, paa de Raastoffer, der ere bestemte til at forarbejdes i Manufacturerne, ved Reductionen af de Skatter, der paahvile den indenlandske Production.

Trods alle Betænkeligheder gjør dog Freetradesystemet stedse sine Fremskridt; om det end ikke vil komme til Nedbrydelse af alle Toldgrænser, saa besæfter dog det Princip sig ved Stiftelsen af enhver ny Handelsstræctat og Toldforening, at det er bedst at have saa faa som muligt, at jo større Afløbscanaler man kan stæffe Industrien, des mere fremmes den almindelige Velstand. Naar efterhaanden Industrien har consolideret sig

ved det omfattende Marked, der er sikret den under Beskyttelsen, og vundet den samme Routine, som den engelske, vil den ogsaa uden Beskyttelse kunne udholde Concurrencen med den, hvad Sagkyndige uden Betænkning paaftaae om forskellige beskyttede Brancher af den franske Industrie, hvis Opkomst just hindres ved Protectionen. I Frankrig, siger en Forfatter i Journal des Economistes October 1855 Pag. 86, har man ikke andet Argument at stille op imod os end Tilvæerten af Englands Formue ved Hjælp af disse forstandige Forholdsregler. Blandt vore Modstandere frygte Nogle kun Friheden for Formens Skyld; Andre sige, at de bestandig med os have ønsket disse Tarif-Reductioner, hvoraf Nogle, udstedte provisorisk, forhaabentlig ville blive vedvarende, og hvoriblandt andre synes at skulle komme istand i en nær beregnelig Fremtid ved denne Tingenes Magt, som ikke er andet end Magten af den sunde Sands, hvis Virken ofte er langsom, men som dog ender med at skaffe Retfærdigheden og Fornuften Seir.

